

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

JERNEJA ŽURAN

mentor: doc. dr. PETER STANKOVIČ

**GOLA RAZMERJA. O EROTICIZMU IN NJEGOVIH
TRANSFORMACIJAH**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

KAZALO

	stran
PREDGOVOR	3
1. UVOD	5
2. OD TRADICIONALNIH POJMOV SEKSUALNOSTI K POJAVU MODERNIH SUBJEKTIVITET	8
2.1. Tradicionalna konstrukcija seksualnosti ter pojmov ženskosti in moškosti	8
2.1.1. <i>Moški vidik reprodukcije in spolnega akta</i>	9
2.1.2. <i>Dopustne in nedopustne prakse</i>	11
2.1.3. <i>Različne oblike iniciacije v seksualnost</i>	12
2.2. Nove oblike odnosov med moškim in žensko in pojav znanosti o seksualnosti	14
2.2.1. <i>Ljubezen, seksualnost in zakon</i>	14
2.2.2. <i>Oblikovanje intimnega prostora ter ločitev javne in zasebne sfere</i>	15
2.2.3. <i>Pojav biološkega modela dveh spolov</i>	17
2.3. Sodobne oblike seksualnosti. Ločitev seksualnosti in reprodukcije	21
2.3.1. <i>Libelarizacija seksualnosti. »Swinging sixties«</i>	25
2.3.2. <i>Politizacija seksualnosti</i>	27
3. SEKSUALNE IDENTITETE POZNOMODERNEGA SUBJEKTA	29
3.1. <i>Eroticizem in iskanje vzburjenja</i>	31
3.2. <i>Poznomoderna romantična ljubezen</i>	33
3.3. <i>Spremembe partnerskih odnosov in družine</i>	35
3.4. <i>Ženska seksualnost</i>	37
3.5. <i>Enakopravnost v odnosu. Konfliktnost starih in novih idealov</i>	39
3.6. <i>Disimetrije</i>	43
4. KULTURNE REPREZENTACIJE SEKSUALNOSTI	47
4.1. <i>Erotika in pornografija</i>	47
4.2. <i>Romanca X ali vagina brez ženske</i>	51
4.3. <i>Intimnost ali moško nelagodje</i>	53
5. ZAKLJUČEK	57
LITERATURA	61

PREDGOVOR

Govoriti o seksualnosti, intimnosti, zvezah in razvezah je danes skorajda enako kot razpravljati o težavah v službi ali o večernem televizijskem programu. Malone odveč je poudarjati, do kakšne mere je seks oziroma samo namigovanje nanj danes tržno blago. O seksualnosti je bilo na strokovni ravni napisanih nešteto razprav, na poljudni pa se pojavlja dobesedno vsak dan: zadostuje, da stopimo do bližnjega kioska in prelistamo kakšno od ženskih (pa tudi nekaterih moških) revij – glavna tema v nobenem primeru niso kuharski recepti. Značilnost seksualnosti v današnjem času je njena transparentnost in vseprisotnost, izguba značaja ilegalnosti, ki je še globoko v sredini dvajsetega stoletja potiskala vse, kar je dišalo po nedovoljenem, v skrite koticke marginalnega. Še bolj korenita sprememba v smislu transparentnosti je občutno znižanje praga sramežljivosti: le komu bi se denimo opisi spolne ljubezni v *Ljubimcu lady Chatterley* D. H. Lawrenca, ki je konec tridesetih let neznansko ogorčil spodobne duhove bralcev, še zdeli vredni oznake »pornografski«? Še posebej, če jih primerjamo z odkrito brezsravnimi poročili seksualnih podvigov kakšne Catherine Millet ali Nelly Arcan. Žanr, ki ga danes imenujemo pornografskega, sega dejansko skoraj do meja prikazljivega in ima s seksualnimi izkušnjami, kakršne poznamo v vsakdanjem življenju, bolj malo skupnega.

André Breton, ustanovitelj francoskega nadrealističnega gibanja v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, je že leta 1955 žalostno ugotovil, da so ljudje škandal že preživeli. Ravnodušnost je dejansko ena temeljnih značilnosti današnje družbe na vseh ravneh, vendar pa določene stvari kljub temu človeka pripravijo do tega, da o njih malce bolj poglobljeno razmisli. V zadnjem času so se seksualnosti na način, ki je dvignil nemalo prahu o mejah eksplicitnega izven pornografskega žanra, lotili nekateri filmski ustvarjalci in književniki. Debate so se seveda vrtele izključno okrog necenzuriranih prikazov spolnih organov, seksualnega akta, felacije itn. ter o njihovi primernosti oziroma neprimernosti; posledično so ti filmi samo zaradi tega pritegnili v dvorane trume obiskovalcev. Gledalci filma *Intimnost* Patrieca Chereauja, ki smo ga videli tudi pri nas, so bili nad naravo škandaloznosti seveda razočarani (– kako si režiser drzne pokazati goli telesi dveh popolnoma *običajnih* ljudi srednjih let?! In zakaj niso celulita vsaj *retuširali*?!?).

Vendar leži bistvo diskusije drugje. Vprašanje bi moralo biti, v kakšen namen uporabljajo avtorji takih kulturnih produktov eksplicitne seksualne podobe oziroma jezik in ali ne služijo

morda kot specifično izrazno sredstvo za problematiziranje nekih globljih, na prvi pogled ne tako očitnih pojavov, ki se tičejo spremenjenih odnosov med moškim in žensko. Kljub temu, da se zdi združevanje in razhajanje parov, intimnost in seksualnost med moškim in žensko, vedno bolj pa tudi med istospolnimi partnerji, nekaj povsem naravnega, je prav to tisto, kar seksualnost *ni* – namreč povsem naravno dejstvo. Jasno je, da seksualnosti pri človeku že dolgo nimamo več za nagonsko, vendar se kljub temu ne zavedamo dovolj njene kulturne pogojenosti in sprememb, ki so bile ključne za današnje stanje. Danes denimo ženske sprejemajo možnost velikega števila partnerjev, ki jih zamenjajo v življenju, kot samoumevno dejstvo; dekleta, ki imajo redne spolne odnose, ne pomislijo na to, kako je drobcena tabletko, ki jo pogoltnejo vsako jutro pred zajtrkom, spremenila življenje tisočim žensk in kaj pomeni, da jim ne bo treba vsako leto nositi otroka pod srcem.

Občutne transformacije na področju seksualnosti, ki jih vsakdo pozna, so se resda zgodile med »revolucijo« v šestdesetih, kot radi rečemo, a se niso ustavile pri feminističnih transparentih in mini krilcih niti se niso šele tam začele. Se je ženska res popolnoma emancipirala s tem, ko lahko legitimno izraža svojo spolno privlačnost in izbira med več različnimi partnerji? So se odnosi med moškimi in ženskami z žensko ekonomsko neodvisnostjo res tako korenito spremenili? Kako razložiti še vedno obstoječe nasilje nad ženskami v civiliziranem zahodnem svetu 21. stoletja? Te in še mnoge druge dileme so bile ključne za nastanek omenjenih kulturnih del, ki jih bomo v nadaljevanju še navajali, prek njih pa posredno za nastanek pričujočega diplomskega dela. Raziskovanja seksualnosti se bomo lotili prek njene vpetosti v družbeno sfero in skušali poiskati ključne procese pod površjem samoumevnosti odnosov med moškimi in ženskami, ki jih danes povečini ne opazimo, vendar nam lahko pojasnijo marsikatero težavo, s katero se srečujemo v vsakdanjem življenju, pa ne pomislimo, da segajo vzroki zanjo v dolgotrajen družbeni in kulturni razvoj seksualnega ter intimnega področja.

1. UVOD

Človeška seksualnost je družbeno konstruirana specifična sfera, ki se razvije v določenem kulturnem kontekstu, predstavlja specifičen del družbene realnosti in kot taka igra v večini družb ključno vlogo pri legitimaciji ustaljene spolne delitve, hkrati pa je pomemben dejavnik pri individualni konstrukciji posameznikove osebne identitete. Za seksualnost danes težko rečemo, da je naravna danost. Človek se seksualno ne zna več obnašati po biološkem instinktu, temveč se mora seksualnega vedenja naučiti; ne le kako, kdaj in s kom, temveč predvsem zakaj. Da lahko svojim dejanjem da smisel, mora v procesu kulturnega učenja seksualnosti pridobiti znanje o koordiniranju ne le telesne, temveč tudi mentalne aktivnosti.

Seksualnost kot del človekovega obnašanja vključuje dejanja, odnose in pomene, pri čemer daje seksualnemu, kot poudarja sociolog Michel Bozon, pomen neseksualno in ne nasprotno. Na podlagi psihoanalize, denimo, smo pričeli običajna dejanja razlagati s seksualnim nezavednim; na enak način so v našo seksualno aktivnost nezavedno vpete simbolične družbene in kulturne strukture. Pregovorna močnejša spolna želja moških in posledično zanikanje ženske namreč nista imanentna določenim seksualnim kriterijem, temveč izvirata iz družbeno pogojene diferenciacije, ki se ne manifestira le v seksualnosti. V veliki meri so tudi discipline, ki se ukvarjajo s seksualnostjo, kulturni in zgodovinski produkti, ki močno vplivajo na družbeno percepcijo kulturnih seksualnih scenarijev; najbolj v oči bijoč primer je morda, kot bomo videli kasneje, primer homoseksualnosti, ki je v določenem zgodovinskem kontekstu zaznamoval intelektualni »izum« nove discipline v okviru zgodnje seksološke znanosti, v drugem obdobju pa je dobil uporniški značaj v boju za enakopravnost.

Seksualnost torej ne more biti izključno predmet disciplin, ki se ukvarjajo z njenim kliničnim vidikom in medikalizacijo s tem povezanih disfunkcij, denimo seksologije, klinične psihologije, psihoanalize. Že bežen pogled na zgodovino literarnih, umetniških in medijskih reprezentacij seksualnosti pokaže na dejstvo, kolikšen vpliv ima njihova konstrukcija na posameznikovo dojetje lastne seksualne identitete. Raziskovanja seksualnosti se bomo lotili z njenega »nenaturalističnega«, družbeno konstruktivističnega vidika, ki postavi pod vprašaj predstavo o njenem nagonem značaju ter obenem poudarja ne le fleksibilnost in mobilnost seksualne sfere v sodobnem času, temveč predvsem njeno neizogibno odvisnost od družbenih dejavnikov, ki jo konstruirajo. Proces od tradicionalnega družbenega reda, kjer je bila edina funkcija seksualnosti nadaljevanje rodu, do transformacij v medsebojnih seksualnih

odnosih, ki zaznamujejo današnji čas, nikakor ni potekal linearno ali neodvisno od zunanjih dejavnikov. V ta namen moramo nujno spoznati družbene in zgodovinske procese avtonomizacije seksualnosti, ki so bili ključni za prehod od reprodukcijskega značaja seksualnosti do sodobnih oblik modernih subjektivitet. Na podlagi tega bomo pokazali na razlike med tradicionalnim in poznomodernim pojmovanjem človeka kot seksualnega subjekta, hkrati pa bomo lahko videli, v kolikšni meri so zgodovinski družbeni dejavniki vplivali na spremembe oziroma ohranjanje človekove zavesti o njegovi seksualni vlogi in položaju. V tem kontekstu nas bo zanimalo predvsem, v kolikšnem obsegu so spremembe na področju seksualnosti v drugi polovici preteklega stoletja, ki so bile popularno označene kot »revolucionarne« in so dejansko za sabo potegnile množico korenitih in ireverzibilnih posledic, v resnici segle pod površje tisočletnih predstav o seksualni hierarhiji med moškim in žensko in na kakšen način se to kaže v odnosih med spoloma.

Naša raziskava seksualnosti in njenih transformacij bo tako potekala na treh stopnjah. V prvem delu bomo razčlenili reproduktivni vidik seksualnosti in njeno konstitutivno vlogo v androcentrično organiziranem svetovnem redu, v katerem je bil podrejen položaj ženske le eden od mnogih aspektov ženske podrejenosti v družbi. Videli bomo, da so v večini družb množične družbene, politične in intelektualne transformacije spodkopale temelje te samoumevnosti tradicionalnih odnosov med spoloma, nova koncepcija spolnega razlikovanja pa se je najprej pojavila v razvitem zahodnem svetu, in sicer na čisti biološki osnovi v okviru načrtnega zmanjševanja plodnosti. Verska in metafizična pojmovanja seksualnosti so tako zamenjale avtonomne discipline proučevanja seksualnosti in nova stališča do ljubezenskih ter intimnih odnosov, model dveh spolov je »priznal« obstoj avtonomnega ženskega seksualnega položaja. Če se je prej ženska od moškega razlikovala le po svoji (nižji) kulturni vlogi, je bilo sedaj jasno, da je od njega drugačna tudi fiziološko.

Skozi postopne procese diferenciacije se je seksualnost do danes popolnoma ločila od reprodukcije in prokreativni vidik ima v sodobnem pojmovanju seksualnosti le še postransko vlogo, seksualnost pa pomeni danes osebno izkušnjo vsakega posameznika pri konstrukciji lastne identitete. V drugem delu naše raziskave bomo videli, da je Zahod v nekaj desetletjih prešel iz družbe, v kateri je bila obvezna vzdržnost, v svoje nasprotje, torej v družbo, v kateri je postal obvezen *orgazem*. Družbene spremembe od šestdesetih let naprej so generacije žensk osvobodile strahu pred nezaželeno nosečnostjo in jim omogočile, da so same prevzele nadzor nad svojo plodnostjo, povečale so se njihove izobraževalne in poklicne priložnosti, z daljšo

življenjsko dobo si po tridesetem letu, ko je ciklus rojstev povečini končan, zagotovijo še kakšnih petdeset ali šestdeset let – v nasprotju z njihovimi predhodnicami, ki so večino življenja posvetile nošenju ali vzgajanju otrok. V skladu s temi spremembami so se zamajale tudi tradicionalne institucije, ki so skozi stoletja ohranjale temeljno avtoriteto: cerkev ima pri koordiniranju medosebnih odnosov le še slabotno didaktično vlogo, poroko so zamenjali ohlapnejši odnosi, ekonomska neodvisnost žensk pa omogoča večjo mobilnost v partnerskih in seksualnih izkušnjah. Poznomoderni človek je izumil pojem *eroticizma*, seksualnosti, ki nima več nobene povezave z reprodukcijo in ki je postal eden temeljnih elementov v konstrukciji sodobnega subjekta in individualizacije. Na tem mestu bomo skušali pokazati, da transformacije v povezavi z moralno sprejemljivostjo seksualne liberalizacije, razširitvijo seksualnih možnosti ter pričetkom emancipacije ženske seksualnosti kljub vsemu niso tako drastično zamajale tradicionalnih miselnih vzorcev, da bi jih lahko imenovali »revolucionarne«.

Nazadnje bomo na podlagi razvitih teoretičnih konceptov analizirali nekatere aktualne kulturne reprezentacije seksualnosti ter skušali pokazati, da nimajo le pomembne vloge pri posameznikovem osmišljanju scenarijev svojih seksualnih želja in izkušenj, temveč predstavljajo enega najbolj reprezentativnih načinov za izražanje nelagodja, frustracij in drugih posledic sprememb v intimnih odnosih poznomodernega človeka. Zavoljo teoretskega značaja in omejene razsežnosti pričujočega dela bomo pod drobnogled vzeli le drobec izmed množice kulturnih upodobitev, v katerih je seksualnost glavni ali ključni element za njihovo razumevanje: osredotočili se bomo na sodobno francosko filmsko produkcijo, ki v zadnjih letih prejšnjega ter na pragu tega stoletja oživlja diskusije o mejah med pornografsko obscenostjo in »spodobno« erotiko. Vendar vrednosti teh del s poudarjeno seksualno noto ne moremo zvesti na provokativni značaj preseganja normativnih meja spodobnega, kajti, kot bomo videli, so že same definicije sprejemljivega podvržene ohlapnosti in nenatančnosti. Nasprotno bomo trdili, da se avtorji teh del v različnih oblikah, a s podobnimi motivi, dotikajo kompleksnosti transformacij, ki so zaznamovale posameznike današnje družbe, in jih na ta način posredujejo javnosti.

2. OD TRADICIONALNEGA POJMOVANJA SEKSUALNOSTI K POJAVU MODERNIH SUBJEKTIVITET

2.1. Tradicionalna konstrukcija seksualnosti ter pojmov ženskosti in moškosti

Reprodukcija je bila dolga stoletja sestavni del družbenega reda in ni bila pojmovana kot samostojna kategorija, ki se ravna po lastnih zakonih; v tradicionalnih kulturah je bila denimo ključna za vzpostavitev družbene organizacije. Starodavni principi seksualne umestitve v družbeno sfero so občutno vplivali tudi na kasnejše reprezentacije seksualnosti, tedaj, ko nadaljevanje vrste ni bilo več njena edina funkcija, kar se je dogajalo skozi postopne procese avtonomizacije področja seksualnosti, počasnega potiskanja telesnih funkcij in čustev v ozadje ter ustvarjanja posebne intimne sfere na temeljih sramu ter telesne distance. Vedenjski vzorci primitivnih plemen, zatirajoča cerkvena retorika in pojav biološkega modela dveh spolov tako niso le goli zgodovinski fenomeni, temveč so na razvoju individualizacije modernega subjekta pustili močan pečat.

Pierre Bourdieu v svojem delu o simboličnem pomenu androcentrične dominacije, zasidrane v družbeno podzavest, na primeru berberskega plemena Kabilov v Alžiriji opisuje prehod od neorganiziranih (anomičnih) seksualnih praks k »obvladanim«, torej organiziranim praksam, pri katerih moški dominira žensko¹. V kabilski družbi (in v mnogih drugih, kjer veljajo podobni zakoni) spolnost ne obstaja kot avtonomna kategorija, temveč se vpisuje v celoto nasprotij, ki determinirajo celoten kozmos. Delitev stvari in aktivnosti (spolnih in drugih) na moške in ženske je objektivna in subjektivna posledica vpetosti v sistem homolognih nasprotij (visok/nizek, spodaj/zgoraj, spredaj/zadaj itn.). Dominacija moškega reda deluje tako kot »naravna« ter samoumevna; že sama biološka razlika med spoloma, predvsem pa anatomski razlika med spolnimi organi, je lahko naravna legitimacija za družbeno konstruirano razlikovanje družbenih spolov. Spolni akt je pojmovan na podlagi principa ločitve med moškim – aktivnim in ženskim – pasivnim: moška želja je tako želja po posedovanju, ženska pa želja po biti posedovana². Iz tega sledi, da je položaj, ki velja za »naravnega« in logičnega, ta, pri katerem je ženska spodaj. V kabilski tradiciji se takšna predpisana položajev,

¹ Bourdieu imenuje dominacijo moških nad ženskami »simbolično nasilje«, ker operira po simbolnih, nevidnih (tako za tistega, ki je v položaju dominirajočega, kot za dominiranega) kanalih komunikacije in vedenja (Bourdieu, 1998: 7-8).

² Za vzburjenega moškega poznajo v kabilskem jeziku izraze kot: »njegov *kanoun* je rdeč«; »njegov boben se segreva« itn., za ženske pa pravijo, da imajo sposobnost »pogasiti ogenj«, »ohladiti«, »odžejati«. Gre torej za opozicijo aktiven/pasiven, premičen/nepremičen (Bourdieu, 1998: 24).

posledično pa tudi spolna delitev na produkcijo in reprodukcijo, legitimira na podlagi mita o izvoru telesne ljubezni:

Prvi moški je srečal prvo žensko pri vodnjaku (simbolu ženskega javnega prostora), ženska je prevzela pobudo in moškega popeljala v skrivnosti ljubljenja ter zavzela položaj zgoraj. Kasneje je moški hotel poskusiti, kako je, če je v spolnem odnosu on nad njo; občutil je enako zadovoljstvo. Rekel je ženski, da bo odslej ona zgoraj pri vodnjaku, on pa v hiši. In ker šteje v moški miselnosti le zadnja beseda, so moški od tedaj vedno zavzeli položaj zgoraj, zato so oni tisti, ki morajo vladati (T. Yacine-Titouh v Bourdieu, 1998: 24-25).

Veljaven družbeni red torej postavlja ženske v družbenem in seksualnem smislu na podrejeno mesto, ker je tako določeno z mitološkim izročilom.

2.1.1. Moški vidik reprodukcije in spolnega akta

Binarni, hierarhiziran pogled na spola, ki ženskemu vedno pripisuje inferioren položaj, se je uveljavil v večini tradicionalnih kultur, tudi v tistih, ki družbene superiornosti niso upravičile z miti. Pri ljudstvu Samo v Burkini Faso, na primer, je reprezentacija spolnosti precej podobna Aristotelovi, po kateri je moški aktiven, »sejalec«, ženska pa trpna in sprejemajoča (Héritier v Bozon, 2003: 10), pri čemer »usmerjeni« odnos med moškim in žensko poudarja poleg slabšega položaja ženske kot željo po moškem nadzoru nad žensko plodnostjo. Na podlagi fizične seksualnosti, spojitve ženskega in moškega telesa v spolnem aktu, so mnoge kulture razvile pojmovno lestvico za prikaz odnosov med spoloma. Najbolj značilna je metafora za hrano: sperma, denimo, pomeni pri novogvinejskem plemenu Baruya (Godelier v Bozon, 2003: 11) vir življenjske moči, ki pa obstaja v omejenih količinah, zato jo je treba prenesti dečkom, da lahko postanejo moški. Dečki morajo tako med devetim in dvajsetim letom uživati spermo svojih starejših neporočenih bratov, da pridobijo njihovo moč in se ločijo od ženskega sveta. Ženske prav tako potrebujejo spermo za spočetje in za hrano otroku med nosečnostjo, pa tudi mleka ne bi mogle imeti brez nje. Spolni akt je v tem pojmovanju način za »hranjenje« žensk. Vendar morajo biti moški dovolj pazljivi, da se sperma ne razlije, ker bi lahko prišla pod vpliv zločestih, moškim nevarnih sil; zato se morajo na vsak način izogibati spolnemu položaju *pod* žensko, pri katerem bi lahko prišlo do razlitja. Prav tako so kulturno nesprejemljive vsi ostali položaji in druge oblike spolnih praks, na primer kunilingus in sodomija.

Richard Parker navaja primer metafore za hrano, ki se v Braziliji še v današnjem času množično uporablja v seksualnem kontekstu ostre delitve vlog, v katerem reprodukcija ni več primarna: glagol *comer*, »jesti«, označuje med drugim dejanje penetracije in družbeno vlogo tistega, ki jo v spolnem aktu izvaja, glagol *dar*, »dajati«, pa njegovega partnerja v vlogi »prejemnika«. Par *comer/dar* temelji na metafori prilastitve in »použitve« pasivnega partnerja (ženske ali simbolično feminiziranega subjekta). Spolni akt je določen s kategorijami aktivnega in pasivnega, pri čemer se moškost ne definira le v opoziciji z ženskostjo, temveč tudi glede na druge manjvredne reprezentacije moškosti. Homoseksualni moški niso izzvzeti iz tega bipolarnega sistema: klasificirajo se glede na svojo moško ali žensko vlogo; nosilci ženske vloge, tisti, ki »dajejo«, so stigmatizirani kot manjvredni, aktivni partnerji pa niso označeni kot homoseksualci in popolnoma ohranjajo svojo moško identiteto (Parker, 1991). Tovrstna reprezentacija spolnega akta kot nasprotje dominirajočega in dominiranega se nanaša na splošno hierarhično strukturo tradicionalne brazilske kulture, za katero je značilna veriga soodvisnih povezav, pri čemer je vsak posameznik član določene celote, bodisi v družini ali v ekonomskih odnosih, in je odvisen od drugega njemu nadrejenega člana.

Bourdieu opaža, da je v teh androcentričnih reprezentacijah reprodukcije in spolnega akta prispevek ženske k biološki reprodukciji, paradoksalno, zanikan (Bourdieu, 1998: 18). Kabilsko pleme uporablja za označevanje erekcije, nosečnosti in naravnega klitja isti koncept »napihovanja«; spočetje ni tako nič drugega kot napihovanje, ki ga povzroči moški, ženska pa je pasiven »zbiralnik«, ki se voljno uklanja želji moškega. Njena vloga se posredno manifestira na povsem drug način: v obliki *strahu*, ki ga zbuja v moškem med spolnim aktom. V dualistični in hierarhični koncepciji teles in spolov je združenje moškega in ženske namreč vedno problematično, ne glede na dejstvo, da je za biološki obstoj neizogibno. Pri mnogih ljudstvih je spolni akt za moškega nevaren, ker stik z žensko onesnažuje in oslabljuje moško moč. Primer strahu in posledic, ki jih lahko povzroči stik med spoloma, je pravilo v plemenu Samo v Burkini Faso, po katerem je prepovedano imeti spolne odnose z žensko v času dojenja. Vnos sperme kot »vročega« elementa v maternico ženske, ki je v času dojenja prav tako »vroča« (zato, da lahko iz vode v svojih sklepih ustvari mleko – vroč element) bi pomenil presežek vročine in lahko povzročil pomanjkanje ali celo zastrupitev mleka (Héritier v Bozon, 2003: 14). Spolna vzdržnost služi tako bolj zaščiti otroka kot njegove matere.

2.1.2. Dopustne in nedopustne seksualne prakse

V vseh kulturnih konstrukcijah seksualnosti so se izoblikovale dovoljene oziroma dopustne oblike spolnosti v nasprotju z nedovoljenimi, odklonilnimi praksami, ki imajo v različnih kulturah različne definicije, vsem pa je skupno, da meje med dovoljenim in nedovoljenim za moške in ženske niso enake (Bozon, 2003: 14). V grški in rimski antiki, denimo, je bila za svobodno žensko spolnost omejena na reprodukcijo v zakonskem okrilju, medtem ko si je odrasel svoboden moški smel, pod pogojem, da ni ogrožal svojega družbenega položaja, privoščiti precej več seksualnih užitkov. Nevarnost, ki se je moral izogibati, je bila poleg nezmernosti predvsem *spreobrnitev vlog*: odrasel meščan je lahko legitimno stopil v spolni odnos s sužnjem, mladeničem in poleg svoje žene tudi z drugimi ženskami, nikakor pa ne z drugim odraslim meščanom. Prav tako so bile prepovedane spolne prakse, pri katerih ima svobodni moški pasivno – žensko vlogo. V takem primeru je moški po Senekovih besedah *nespodoben*³ (prav tako tudi, če izvede felacijo, kunilingus ali se pusti »zajahati« ženski).

Krščanstvo na Zahodu je z restriktivno seksualno etiko vzpostavilo novo pojmovanje spolne aktivnosti med svojimi verniki⁴. Ključna novost je bil strog družbeni in ideološki nadzor nad spolnimi praksami vernikov, ki so morale biti odtlej v funkciji absolutnih, za vse enakih svetih principov. Krščanstvo je v prvi fazi svoje konceptualizacije seksualnosti povezal mesenost z *grehom* in obsodilo nečistovanje, pohoto ter razuzdanost. Potlačitev užitka, o kateri nazorno pričajo Avguštinovi teksti iz 5. stoletja, je pripeljala do omejitve spolne aktivnosti na prokreacijo. Na podlagi tega se je od 12. in 13. stoletja naprej osnoval nov model v krščanski spolni etiki: monogamna in nerazdružljiva krščanska poroka⁵. Prav poroka je bila največja žrtev nove spolne etike; kljub temu, da je pomenila najmanjše možno zlo, je

³ Homoseksualnost v splošnem v antiki ni veljala za nenaravno (pri čemer *nenaravno* ne pomeni odvrtno, temveč neskladno z družbenimi normami). Nenaravne prakse so vključevale poleg zgoraj omenjenih še sodomijo, nekrofilijo in spolne odnose z božanstvi. Prav tako ni bila sporna ali nenaravna pederastija; ko je Platon v svojih spisih o utopični ureditvi iz mest izgnal pederastijo kot nezdružljivo z naravnimi zakoni, je obsojal mehkužnost kot posledico zablod zavoljo strasti, ne pa »anormalnost« spolne prakse. (Veyne, 1991: 69-77).

⁴ Kljub splošno sprejetemu mnenju se vezi z antičnimi spolnimi konceptijami z institucionalizacijo krščanstva na Zahodu v poznoantičnem obdobju niso brezpogojno pretrgale; preobrat h krepostnosti naj bi se zgodil že pred nastopom krščanstva, in sicer v 2. in 3. st., v času rimskega imperija, kjer je med poganskimi Rimljani zaslediti »puritanizem moškosti«. Krščanstvo je to stališče ovrednotilo z elementom transcendence, mu dodalo nov konceptualni okvir (besdnjak, definicije, klasifikacije in nasprotja) ter ponudilo nov seksualni ideal: meništvo (Le Goff, 1991: 176).

⁵ Do 12. stoletja je bil odnos do homoseksualnosti, če ne odkrito toleranten, pa vsaj prizanesljiv, in v cerkveni senci se je gay kultura imela možnost razcveteti. Odtlej je bilo s prizanesljivostjo konec in Cerkev je obsodila sodomijo kot herezijo (Le Goff, 1991: 188-189).

bila še vedno zaznamovana z grehom in pohoto, ki sta spremljala spolni akt. Za preprečevanje zlorab v zakonski zvezi so cerkveni kanoniki napisali vrsto prepovedi, ki so jih svojim vernikom posredovali prek spovedi. Spovednica je v srednjem veku postala cerkveni nadzorni center nad nedovoljenimi mesenimi pregrehami poročenih parov; duhovnikom je omogočala, da so preprečevali prešuštvo in hkrati omejevali spolne odnose pri poročenih parih na reproduktivne potrebe. Nemški duhovnik Burchard de Worms iz 11. stoletja je v dekretu »zakonskih zlorab« navajal kot prestopke med drugim: »Si se s svojo ženo ali katero drugo žensko paril od zadaj kot psi? V tem primeru boš kaznovan z desetimi dnevi ob kruhu in vodi. Si se z ženo združil v času mesečnega perila? V tem primeru boš kaznovan z desetimi dnevi ob kruhu in vodi. (...) Si se z ženo paril po tem, ko je že spočela otroka? (...) Si se z ženo paril na Gospodov dan? (...)« (Le Goff, 1991: 185-186). Prepovedi so v povprečju omejevale spolne odnose na 91 do 93 dni na leto, izvštevši »nečiste« ženske dni (menstruacija, nosečnost, obdobje *post partum*).

V krščanski etiki dopustnih (znotraj zakonske zveze) in nedopustnih spolnih praks (predvsem prešuštvo) sta ženska in moški načeloma obravnavana enakovredno, vendar je bilo dejansko prešuštvo ženske vedno hujši prestopek kot zunajzakonski odnosi moških. Podobno velja za moške, ki so obiskovali prostitutke: le-te so veljale vedno za bolj moralno oporečne kot njihove stranke. V srednjeveškem in klasičnem obdobju krščanstva je bilo iskanje užitka izključeno iz dopustnih spolnih praks, udejaniilo se je lahko le v prekoračenju te meje. Vendar je bila taista prekoračitev pri moških tolerirana, pri ženskah pa moralno nesprejemljiva.

2.1.3. Različne oblike iniciacije v seksualnost

Eden ključnih aspektov za razumevanje tradicionalne konstrukcije pojma ženskosti in moškosti se kaže tudi v načinu vstopa v spolno življenje. V tradicionalnih družbah ločimo v grobem dva reprezentativna vzorca ženske iniciacije v seksualnost: nekatere skušajo mladim, pubertetnim deklicam čimprej odpreti pot v seksualno življenje oziroma v »reproduktivno delo« (Bozon, 2003: 16), zato jih združijo s starejšimi moški ter s tem podkrepijo dominacijo spola še s starostjo. Tak model je še vedno v rabi v mnogih afriških saharskih državah in na indijskem kontinentu. Iniciacija dečkov je v tem primeru lahko kasnejša kot pri njihovih vrstnicah. Drugi vzorec, v katerega spadajo latinske in latinskoameriške kulture, pa deluje v obratni smeri: deklice naj bi čimdalj – do poroke – ohranile nedolžnost, medtem ko morajo

dečki zelo zgodaj, bodisi s prostitutkami bodisi s starejšimi ženskami, dokazati svojo moškost. Družbena zahteva po konformizaciji je v obeh primerih za ženske še posebej obremenjujoča, čeprav utrpijo pritisk tudi dečki, ki se morajo pri iniciaciji izkazati kot moški.

Pojem ženskosti v obeh modelih vstopa v reproduktivni proces pomeni plodnost, pripadnost ženske enemu samemu moškemu (tudi če ima lahko moški več žensk) in odsotnost iniciative pri spolnem aktu. V mnogih kulturah (predvsem v mediteranskih in latinskoameriških) je izguba nedolžnosti pred poroko pomenila velik prekršek, ki je dekle stigmatiziral kot nepošteno in onečaščno. Vstop moških v seksualnost predstavlja prav tako ključen trenutek v konstrukciji moškosti; v večini kultur je pojem moškosti v veliki meri podvržen nenehnemu dokazovanju moči, predvsem z zanikanjem ženskih elementov v obnašanju, uspešno seksualno aktivnostjo ali zatiranjem homoseksualnih nagnjenj.

Schema reprodukcije je v tradicionalnem pojmovanju za ženske ne le breme (v družbah z visoko rodnostjo, ki jih najdemo še danes na primer na afriškem kontinentu, je življenjsko obdobje žensk med petnajstim in petdesetim letom posvečeno nepretrganemu ciklu rojstev), temveč predstavlja tudi eno najuniverzalnejših reprezentacij njene simbolične objektivizacije. V mnogih afriških družbah je sterilna ženska stigmatizirana kot »neprava« ženska, žensko v menopavzi pa mnogokrat obsodijo čarovništva (Héritier v Bozon, 2003: 18), kar potrjuje dejstvo, da je njihova družbena vloga omejena na reproduktivno funkcijo. Poleg tega v družbah z visoko rodnostjo sledenje idealu o velikem številu otrok za moške in ženske nima istih razlogov: medtem ko pomeni potomstvo za moškega predvsem povečanje politične moči svojega rodu, vidijo ženske v otrocih, predvsem sinovih, možnost za utrditev svojega položaja v novem domu oziroma družini svojega moža. Z otroki si namreč zagotovijo zanesljivejšo zaščito in boljši status kot s samo poroko; obveznost reprodukcije je zanje tako simbolična prisila, ker si ne morejo *ne* želeli velikega števila otrok. Za moške je njihovo telo objekt, prazen prostor, ki ga je treba napolniti in si ga prisvojiti. S to »seksualno objektivizacijo« (Bozon, 2003: 19) si moški simbolično prisvojijo tudi nasledstvo, ki ga nosi ženska.

2.2. Nove oblike odnosov med moškim in žensko in pojav znanosti o seksualnosti

2.2.1. Ljubezen, seksualnost in zakon

Hierarhično pojmovanje odnosov med spoloma ni poznalo ideje zakonske ljubezni, vsaj ne v smislu enakopravnosti⁶. Prvi poskusi recipročne ljubezni med moškim in žensko segajo v 12. stoletje, ko je v Okcitaniji (južni del današnje Francije) trubadurska kultura razvila pojem *dvorske ljubezni*⁷, ki ni omejen samo na literarni fenomen trubadurske lirike, temveč je bil splošno sprejeti ideal okcitanske dvorne in urbane družbe svojega časa (Pintarič, 2001: 18). Ljubezen v trubadurski pojmovni konstelaciji pomeni več kot samo čustvo; gre za etično držo, ki načelno zavrača preziranje drugega in goji viteški ideal enakosti, nasproten od fevdalnega družbenega reda, v katerem je imela ženska, še posebej v zakonskem odnosu (ki je temeljil na ekonomski koristi), podrejeno vlogo. Trubadurska ljubezen je bila zato nujno prešuštnega značaja, in v dvorskem ljubezenskem razmerju se je odnos med ljubimcema prevesil v drugo skrajnost: v nadrejenem položaju je bila dama. Najvišji cilj trubadurske dinamike v okcitanski družbi je bila enakost volje in enakost v ljubezni, kar je imelo pomemben vpliv na vso tedanjo Evropo, saj so odtlej civiliziranost družbe presojali po položaju, ki ga namenja ženski (Pintarič, 2001: 21). Poleg tega je koncepcija ljubezenskega razmerja močno vplivala na kasnejše reprezentacije povezav med seksualnostjo in ljubeznijo na Zahodu. Za dosego idealne, plemenite, čiste ljubezni je moral ljubimec pod strogim nadzorom svoje izvoljenke prestati vrsto preizkušenj. Zadnja, imenovana *asag*, je bila odločilna: preživeti noč z damo in jo »spoštovati«; če jo je ljubimec uspešno opravil, je s tem dokazal, da je svojo ljubezen »očistil« gole nagonskosti (*amor vulgaris*), in si utrl pot do telesne ljubezni.

Na Zahodu se je od trubadurske ljubezni ohranila prav ta ostra ločnica med poroko in zunajzakonsko izkušnjo, ki predstavlja edini možni okvir za ljubezensko občutje in poželenje, prav tako pa tudi dialektika med ljubezenskim čustvom in mesenim poželenjem. Ena od posledic te dihotomije je bilo stališče krščanske cerkve do ljubezni in seksualnosti v

⁶ Aristotelova koncepcija dveh vrst ljubezenskega odnosa je skozi stoletja ohranila verodostojnost: *eros* je silovito kratkotrajno čustvo, povezano s strastjo, in izraža željo podrediti si ljubljeno osebo (objekt). Prvi predstavlja odraslega meščana, drugi pa mladega moškega ali žensko; med njima ni *a priori* nobene reciprocitete. Drugo vrsto ljubezni predstavlja *philia* (prijateljstvo), ki sicer predpostavlja vzajemnost in enakopravnost med partnerjema, vendar je njena realizacija možna le med odraslimi moškimi meščani. Kadar je eden od partnerjev drugemu nadrejen, kot na primer v odnosu med možem in ženo, je težko vzpostaviti prijateljstvo (Bozon, 2003: 20).

⁷ Okcitanski termin za trubadursko ljubezen *fin'amor* v slovenščini nima ustreznega izraza; splošno uporabljan izraz *dvorska ljubezen* je prevod modernofrancoske skovanke *amour courtois*, ki pa semantično ni istoznačna s *fin'amor*. Za trubadursko pojmovanje ljubezni bi bil ustrežnejši izraz *plemenita ljubezen* oziroma *trubadurska ljubezen* (glej Pintarič, 2001: 27-42).

zakonskem odnosu. Krščanska poroka je dopuščala določeno stopnjo enakopravnosti med zakoncema, vendar je izključevala ljubezensko čustvo, ki ga je Cerkev označila kot nevarno in nemoralno: zaljubljeni poročeni pari so dolgo veljali za »prešuštnike« (Sot, 1991: 193-202).

Ljubezen je izgubila ekskluzivnost izvenzakonskega razmerja in vse bolj postajala razlog za poroko šele proti koncu 18. stoletja⁸. V 19. stoletju je tako zakonska zveza za večino prebivalstva izgubila izključno ekonomsko korist; po dolgotrajni evoluciji je v 20. stoletju model poroke iz ljubezni, nekaj stoletij nazaj pojmovan kot absurdnost, postal pogoj za uspešno zvezo, ki ga priporoča tudi Cerkev, hkrati s spolnim odnosom kot izrazom ljubezni med zakoncema.

2.2.2. Oblikovanje intimnega prostora ter ločitev javne in zasebne sfere

Zakonska ljubezen je tesno povezana z večstoletnim procesom nastajanja intimnega prostora, ki je zgodovinsko sorazmerno nov. V srednjem veku so bili v domovih z velikim številom družinskih članov prostori, v katerih se je spalo, namenjeni tudi drugim aktivnostim in dostopni vsem članom. V spalnicah je bilo navadno več postelj, v katerih je spalo več oseb. Sčasoma se je organizacija prostorov ločila na zasebne in javne, pri čemer je zakonska spalnica postala neke vrste nedotakljivo svetišče in skrivni tempelj legitimne spolnosti. V srednjem veku ni bilo za otroke nič posebnega, če so po naključju zmotili starša med ljubljjenjem, v današnjem času pa takšen dogodek pomeni nedovoljen vdor v zasebnost. Tudi sram je bil v srednjeveških navadah povsem neznan: spalnih srajc, denimo, niso poznali in popolna golota je bila do vključno 16. stoletja vsakdanji prizor. Odnosi med spoloma so bili neprimerno bolj vraščeni v javno življenje, zato je bilo samoumevno, da so otroci že od malih nog seznanjeni s to platjo življenja; tudi pri privajanju otrok na standard odraslih niso čutili nobene potrebe, da bi seksualnost zavijali v skrivnost, kakor je to postalo nujno v poznejših obdobjih civilizacije. Neprisiljen odnos do telesa in seksualnosti je od 17. stoletja dalje, sprva v višjih, precej počasneje v nižjih slojih, izginjal. Seksualnost je postala tema, o kateri se ne

⁸ S poroko iz ljubezni je neločljivo povezan pojav ločitve, ki je bila v Franciji prvič javno priznana leta 1792. Pred tem je Cerkev ostro nasprotovala pretrganju krščanske poroke (civilna ni obstajala) na podlagi biblijskega izročila (»Kar je Bog združil, človek ne sme ločiti«, Matej, XIX, 6). (Lebigre, 1991: 249-254).

spodobi govoriti naravnost in na glas, še posebej ne med starši in otroki – spolna vzgoja otrok je postala »problem«⁹.

Seksualnost je bila v procesu civiliziranja čedalje bolj odrinjena za kulise družbenega življenja in omejena na družino, znotraj katere je vladal vse večji občutek sramu in nelagodja. Če je Erazem Rotterdamski na začetku 16. stoletja v vzgojnem priročniku za mladeniče (*Družinski pogovori* oziroma *Colloquia*) dečkom delil nasvete za izbiro dobre prostitutke, snubcu o dvorjenju svoji izvoljenki itn., je leta 1857 Raumer v spisu *Die Erziehung der Mädchen* oziroma *Vzgoja deklet* predpisal za zgled, kako naj odrasli ravnajo, ko jih otroci sprašujejo o spolnosti, med drugim naslednje:

Nekatere matere ravnajo po mojem mnenju popolnoma napačno, ko menijo, da morajo svoje hčere seznaniti z vsemi družinskimi razmerami, še celo z odnosi med spoloma, in da jih morajo posvetiti v stvari, ki jih čakajo, če se bodo nekega dne poročile (...) Takih stvari sploh ne omenjajmo vpričo otrok, še zlasti ne na skrivnosten način, ki je ravno pravšnji, da zbuja radovednost. Pustimo otroke, naj čim dlje verjamejo, da materi otroka prinese angel (...) Mati naj samo enkrat resno reče: zate ni dobro, da veš o teh stvareh, in moraš se izogibati poslušanju pogovorov o tem. Resnično krepostno vzgojeno dekle bo poslej čutilo sram, če bo kdo govoril o čem takem (Elias, 2000: 318-319).

Erazmovo delo je bilo v tem času, razumljivo, označeno kot »slikanje pohote na najbolj prostaški način« (Elias, 2000: 304) – toda to, kar se je zdelo na tej stopnji civilizacije nemoralno, je bilo z vidika drugega družbenega standarda in drugačnega modeliranja afektov v Erazmovem času popolnoma moralno in »zgodno«. Javne hiše so obstajale tudi v 19. stoletju, vendar so bile zaradi strahu in sramu, s katero je bila obdana spolnost, zavite v »zaroto molka«, zato je bilo zločin in ena najhujših napak pri vzgajanju otrok že samo namigovanje nanje; odkrito govoriti o njih je bilo nepredstavljivo krvonskrunstvo.

Podobno civilizacijsko krivuljo opazimo v razvoju zakonske zveze v zahodnem svetu. Odnosi med spoloma se na splošno uravnavajo v monogamnem zakonu, vendar se je ta v trdni obliki (kljub cerkvenemu prizadevanju) uveljavil šele dokaj pozno. V 16. stoletju so bile zunajzakonske zveze moškega, včasih tudi ženske – odvisno od družbenih razmerij moči med

⁹ Spolna vzgoja je relativno nov pojem; še v začetku 20. stoletja se je zdelo iz bioloških razlogov razumljivo, da otrok ne ve nič oziroma malo o odnosih med spoloma. Nekateri mladi pari še v začetku 20. stoletja do poroke niso vedeli popolnoma ničesar o spolni dejavnosti (McLaren, 1999: 24).

spoloma – bolj ali manj samoumevne in ohranjenih je dosti pričevanj o tem, da so v meščanskih družinah vzgajali skupaj zakonske in nezakonske otroke¹⁰.

Posebnost zakona v absolutistično-dvorski družbi 17. in 18. stoletja je bila v tem, da se je popolnoma pretrgala nadvlada moškega nad žensko. Njena družbena moč se je izenačila z moško, njen vpliv na družbeno mnenje je postal pomemben, s tem pa je postala legitimna tudi zunajzakonska zveza za ženske. Vendar se je hkrati z družbenim izenačenjem spolov v visoki družbi povečala čustvena *samodisciplina* v medsebojnih odnosih: če žena ljubi drugega, je mož ne more zadržati s silo in se pri tem sklicevati na svojo zakonsko pravico, ker tega javno mnenje ne bi odobravalo, vendar od nje pričakuje enako samodisciplino, kakršno si je naložil sam.

Enakovrednost moške in ženske moči je bila v tem primeru prisotna le v določenem zgodovinskem trenutku in v določenem družbenem sloju. V meščanski družbi 19. stoletja je seksualnost postala podvržena strogemu nadzoru, ki se je premaknil v družbeno strukturo: javno mnenje je ostro obsodilo zunajzakonsko razmerje med spoloma (vendar je bilo pri moškem večkrat tolerirano), poleg tega pa se je s potiskanjem vseh telesnih funkcij v intimno sfero sramovanja ustvaril razkol med skrivnim in javnim vedenjem. Tem spremembam je sledila postopna formacija dveh ločenih sfer, *intimne* in *javne*. Dualizem sfer vsakdanjega življenja v modernih družbah, za katerega je značilno hkratno povečanje neosebniosti (področja anonimnih odnosov in birokratskega aparata) ter intimnosti (kamor spada tudi izolacija seksualnosti), je tako zamenjal prejšnjo skupnost, v kateri je bilo razlikovanje med javnim in zasebnim ter med generacijami neznano.

2.2.3. Pojav biološkega modela dveh spolov

V tradicionalnem pojmovanju spolov in reprodukcije so se ženske od moških razlikovale le po tem, da so bile tako telesno kot družbeno »nepopolni moški« in na hierarhični lestvici uvrščene nižje. Mišljenje, da sta ženska in moški superiorna in inferiorna različica iste fiziologije, kot je izhajalo iz antične medicine, se je v zahodni kulturi ohranila vse do sredine 18. stoletja. Po grškem zdravniku Galenu iz 2. stoletja so bile ženske moški, pri katerih je

¹⁰ V srednjem veku se je položaj nezakonskih otrok od položaja zakonskih razlikoval samo po tem, da prvi niso podedovali očetovega stanu in premoženjskega deleža; znano je, da so se pripadniki višjega sloja pogosto s ponosom imenovali »bastardi« (Elias, 2000: 323).

pomanjkanje vitalne toplote povzročilo zadržanje spolnih organov v notranjosti telesa. Za nadaljevanje vrste, torej za osemenitev, se morata srečati žensko in moško seme, znak, da je ženska uspešno oddala svoje seme, pa je orgazem ob spolni združitvi (Laqueur, 1990: 4)¹¹.

Za anatomsko poimenovanje mod in jajčnikov so dolgo časa uporabljali isti termin, nožnica pa navadno niti ni imela imena; v spisih nekega srednjeveškega kirurga je nožnica opisana kot »zaobrnjeni falus« (M.-C. Pouchelle, v Bourdieu, 1998: 20)¹². Biti ženska oziroma biti moški potemtakem ni pomenilo imeti dve različni telesi, temveč je določalo posameznikov družbeni položaj. Staro prepričanje, po katerem se moškega in žensko postavlja drug ob drugega glede na stopnjo njune metafizične izpopolnjenosti, je na pragu 19. stoletja s pričetkom razvoja znanstvenega raziskovanja seksualnosti zamenjal novi model radikalnega dimorfizma in biološke divergence (Laqueur, 1990: 5-6)¹³. Ženski in moški spolni organi postopoma niso bili več razumljeni kot del istega spolnega modela, ampak so dobili različna imena; empirične raziskave so pokazale, da testisi pri moških proizvajajo spermije, ženski jajčniki pa jajčeca, da ovulacija nastane spontano, brez povezave s plodnostjo ali spolno združitvijo, in da je z njo povezan menstrualni cikel, čeprav je bil celoten mehanizem delovanja popolnoma razjasnjen šele v tridesetih letih dvajsetega stoletja. V 19. stoletju je bilo kot nesporno dejstvo dokazano, da se jajčece in spermij lahko srečata tudi brez ženskega orgazma, s čimer le-ta izgubi svojo fiziološko vrednost. Spolne razlike so tako prenehale biti hierarhične narave, temveč so se izkazale za razlike vrste, izhajajoč iz biološke narave.

Novi biološki razsežnosti modela dveh spolov je sledilo tudi novo psihološko razlikovanje: lastnosti, ki naj bi bile imanentne ženski naravi (glede na novo odkrito dejstvo, da užitek pri ženski nima biološke funkcije), so bile sram, krepostnost, vzdržnost, zmernost in odsotnost želje po spolnosti. Nasprotno je bil moški »po naravi« agresiven, dejaven, željan spolne zadovoljitve. Obrat v pojmovanju ženskega in moškega telesa ni bil posledica zgolj znanstvenega napredka. Po eni strani se je navezoval na epistemološko evolucijo, ki je ločila različna področja védenja (biologijo in politično ekonomijo) od metafizike, po drugi strani pa je bil neločljivi del političnih, ekonomskih in kulturnih sprememb poznega 18. stoletja:

¹¹ Še konec 19. stoletja so se nekatere ženske iz strahu, da bi zanosile, trudile ne doživeti orgazma (Corbin, 1991: 241-242).

¹² Reprezentacija nožnice kot falusa z napako ustreza opoziciji med pozitivnim in negativnim, ki se vzpostavi takoj, ko postane moški princip splošno merilo. Cf. *supra*, str. 9-10.

¹³ Izraz »seksualnost« se pojavi v *Oxford English Dictionary* sicer že okoli leta 1800 v tehničnem žargonu biologije in zoologije, vendar so ga šele proti koncu 19. stoletja pričeli uporabljati v današnjem pomenu (»biti seksualen ali spolno dejaven«) (Giddens, 2000: 29).

poudarjene razlike med spoloma so se pojavile v obdobju, trenutku, ko so se temelji starega režima zrušili pod težo razsvetljenske filozofije ter političnih in industrijskih revolucij. Biološko nasprotje med spoloma je bilo paradoksalno kompatibilno z različnimi normativnimi afirmacijami družbenega in političnega reda. Postrevolucionarni konzervativni diskurz je na primer na podlagi nove biološke znanosti upravičeval »naravno« neenakost med spoloma (ženske bi se morale omejiti na svojo materinsko in družinsko funkcijo), prav tako pa so se je oprijeli novonastali »feministični« ideali, zahtevajoč enakost med spoloma: ženske so drugačne od moških in hkrati enakopravne z njimi; ker so manj pod vplivom strasti, igrajo po naravi civilizacijsko vlogo in si zato zaslužijo več pravic (Bozon, 2003: 25).

Sredi 19. stoletja se je pričela oblikovati avtonomna sfera seksualnosti, neodvisna od cerkvene morale, ki je ustvarila lastne zakone in specifičen diskurz. Volja do znanja, kot pojav novih znanstvenih disciplin imenuje Foucault, se je kazala v množici disciplinarnih tehnik nadzora nad telesom¹⁴. Skupna točka psihiatrije, psihologije, pedagogike, medicine in začetne faze seksologije je bila naloga regulacije vsakdanjega obnašanja in individualnih navad na podlagi kriterijev normalnosti. Medikalizacija odstopanj od »normalnega« ni bila revolucionarna: »odkritje« masturbacije pri otrocih in odraslih je denimo skozi celotno stoletje zaposlovalo zdravnike in učitelje, ki so si prizadevali za iztrebljenje te nevarne razvade¹⁵.

Seksologija se je v kontinentalni Evropi pojavila v vlogi »zdravniške policije« (McLaren, 1999: 90): sodišča so zaprosila zdravniško stroko za pomoč pri razumevanju kompleksnejših spolnih deliktov od posilstva ali sodomije. Za sodni pregon takih zločinov je bilo treba

¹⁴ Volja po znanju v zvezi s seksualnostjo, ki označuje moderni Zahod, je po Foucaultu sprožila obrede priznanja v okviru shem znanstvene pravilnosti: z različnimi postopki je izsiljevanje priznanja samo nadaljevanje načela spovedi in ustvarjanje »zbirke užitkov seksa«. Foucault v svoji hipotezi o zatiranju postavlja meščansko družbo za obdobje, ki »izumi« spolnost in v katerem se konstituira moderni spolni subjekt. O spolnosti se ni nehalo govoriti, ampak je nasprotno postala orožje družbenega nadzora. Začetek govora o spolnosti je vzpostavila spoved, ki je posameznika prisilila priznati instituciji vse o svojem spolnem življenju (po Foucaultu je tedaj človek na Zahodu postal »žival, ki priznava«). Nastanek znanosti o spolnosti (*scientia sexualis*, zahodna racionalizacija spolnosti, v nasprotju z *ars erotico* vzhodnjaških kultur) je pomenilo institucionalizacijo seksualnosti, vzpon moči discipliniranja, ki s svojimi mehanizmi ustvarja ugodja, za katera plačamo ceno vse večje potlačitve (Foucault, 2000: 7-78 in Giddens, 2000: 24).

¹⁵ Dotlej je bila onanija greh, sicer smrtni, vendar s pomočjo spovedi »ozdravljiv«; z nastopom znanosti pa je napredoval v »izjemno težko bolezen«. Vse do l. 1905 je imelo močan vpliv delo švicarskega zdravnika Tissota *Onanija, dizertacija o boleznih, ki jih povzročata masturbacija* iz l. 1760, v katerem avtor trdi, da nepotrebno odvajanje sperme - esencialnega življenjskega olja iz telesa oslabljuje delovanje ostalih organov. Nekateri izmed posledičnih bolezenskih znakov so hujšanje, izguba apetita, občutek mravljinčenja vzdolž hrbtenice, težka glava, šumenje v ušesih, ki jim sledijo boleznimi možganov in živcev, debilnost in imbecilnost, motnje v želodcu, prezgodnje staranje, v veliko primerih paraliza. Nadzor nad morebitnim skrivnim občevarjem otrok se je pričel v internatu (luč v spalnici, nadzor tudi na stranišču, dolge spalne srajce...); do l. 1914 so bili v Franciji v prodaji posebni povoji proti onaniji; ponekod so morali otroci ves čas nositi rokavice. Zdravniki so še v 50. letih 20. stoletja zavračali prepričanje, da je masturbacija neškodljiva. (Guerrand, 1991: 299-307).

potegniti jasno mejo med dovoljenim in nedovoljenim, med »normalnim« in »nenormalnim«. Zdravniki so bili mnenja, da bodo s katalogiziranjem deviantnih seksualnih vedenj in njihovo razlago zgradili objektivno znanost o seksualnosti, vendar je njihova literatura presegla deskriptivni značaj: z definiranjem »nenormalnega« so namreč opredeljevali tudi »normalno«. Nove znanstvene norme moške in ženske seksualnosti so bila bolj kot »odkritja« odziv na družbene transformacije, kot na primer znižanje rodnosti, spremembe v naravi moškega dela, povišanje števila žensk z visoko izobrazbo in profesionalno kariero; okoliščine, v katerih je moškost potrebovala ponovno potrditev, da ima delitev spolnih sfer trdne biološke temelje.

Eden najvplivnejših seksologov s konca 19. stoletja, Richard von Krafft-Ebing, je leta 1886 objavil prvo izdajo *Psychopathie Sexualis*, v kateri je ločil naravno seksualnost (ki ima izključno reproduktivno funkcijo) od nenaravnih oziroma perverznih seksualnih praks, v okviru katerih je predstavil številne nove vrste *osebkov* glede na njihove seksualne prakse: sadist, mazohist, fetišist, ekshibicionist, homoseksualec, zoofil, gerontofil, avtomonoseksualist itn. Zahodna družba je sicer že prej obsojala določena spolna vedenja kot nenaravna; sodomija, denimo, je bila v 19. stoletju v mnogih državah kazniva s smrtno kaznijo (McLaren, 1999: 91). V očeh cerkve so bili to grehi, medicinski znastveniki pa so trdili, da perverzije ne izhajajo iz posameznikovega moralnega nagnjenja k slabim dejanjem, temveč so posledica biološke, dedne predispozicije, simptom bolezni, nad katero bolnik nima nadzora.

Normalizacija seksualnosti je bila usmerjena v vzpostavitev obstoječega normativnega reda. Seksologi so zagovarjali »samoumevnost« agresivnosti pri moškem in pasivnosti pri ženski. Spolna želja pri ženskah je veljala za nenaravno in njihovo spolno dejavnost je bilo treba skrbno nadzorovati. Krafft-Ebing je interpretiral obraten položaj od normalnega, torej če je ženska pri spolnem aktu zgoraj, kot obliko moškega sadizma oziroma homoseksualnosti pri ženski, lezbična nagnjenja pa kot »inverzijo spola«. V togi delitvi na seksualne pole 19. stoletje ni dopuščalo prostora za nedovisnost ženske seksualnosti od moške; ženski orgazem je postal ena ključnih tem šele v seksologiji 20. stoletja, ki je opustila razprave o normalnem oziroma nenormalnem seksualnem vedenju.

Preusmeritev pozornosti k perifernim seksualnim praksam in razširjenje njihovega razpona je paradoksalno povzročila relativno zmanjšanje prostora normalnega seksualnega vedenja, katerega posledica je bila postopna inkorporacija perverzij v polje normalnega. Korak naprej

na tem področju je naredil Freud, ki je trdil, da je začetna predispozicija za perverzno v iskanju užitka; tako spolne poteze, ki so prej veljale za perverzne, niso omejene na majhne kategorije nenormalnih ljudi, marveč so splošne lastnosti seksualnosti, prisotne pri večini ljudi. Obsojajoča uporaba imena perverzija je po Freudu zato nesmotna, saj »pri nobenem zdravem človeku naj ne bi smel manjkati kakšen dodatek, ki ga je mogoče imenovati perverznega« (Freud, 1995: 41)¹⁶.

2.3. Sodobne oblike seksualnosti. Ločitev seksualnosti in reprodukcije

Znižanje natalitete in mortalitete v določeni družbi ni le ekonomski proces demografske tranzicije, ki zagotavlja prehod v stanje ravnovesja, temveč tudi pogoj in posledica sprememb v odnosih med spoloma ter v stališču do spolnosti. V danes razvitih zahodnih državah se je omejevanje rojstev pričelo že precej pred pojavom modernih oblik kontracepcije (tabletko, diafragma itn.); v Franciji, ki je imela sicer do sredine 20. stoletja najpočasnejšo rast prebivalstva v Evropi, so poročeni pari omejevali število otrok že pred revolucijo konec 18. stoletja¹⁷.

Težnje po zmanjšanju velikosti družine so počasi izpodrivale tradicijo množičnih družin od druge polovice 19. stoletja naprej, ko se je dom počasi pričel ločevati od delovnega okolja, zakonca pa sta postajala vse bolj »sodelavca v skupnem čustvenem podjetju« (Giddens, 2000: 33). Vendar se je s sočasnim pojemanjem močve patriarhalne moči povečevala predvsem ženina materinska vloga ter pomen čustvene topline med starši in otroki, spolnost v zakonu pa je ostajala v zakulisju - za viktorijansko moralo je bilo včasih nespodobno samo pomisliti na to, da imajo zakonci spolne odnose. Zdravniki 19. stoletja so se intenzivno ukvarjali z nenormalnimi seksualnimi vedenji, pisanja o »normalnem« zakonskem seksu pa so se precej neradi lotevali. V prvih desetletjih 20. stoletja je bilo konzervativno prepričanje, da je spolni odnos v osnovi namenjen za razplod ter da je lahko spolnost potencialno uničujoča tudi

¹⁶ Ne glede na dejstvo, da je Freud s svojo teorijo o seksualnem izvoru nevroz predstavil seksualnost v drugačni luči od seksologov svojega časa, je bil enako (ali še bolj) patriarhalno usmerjen. Moškost je razumel kot samoumevno dejstvo, ženskost pa kot nekaj kompleksnega in problematičnega, kar morajo ženske šele zgraditi. Feministke so mu očitale, da je njegovo razumevanje obeh spolov temeljilo na preiskavah moških bolnikov. Falus je predstavil kot edine genitalije, ki zaslužijo pozornost, pri čemer penis ni pomemben zaradi užitka, ki ga ponuja, temveč zaradi svojega organskega pomena za nadaljevanje vrste. Zagovarjal je tudi žensko pasivnost; medtem ko se mora libido moškega sprostiti, je treba dekletovo seksualnost zavreti (McLaren, 1999: 110-123 in Freud, 1995).

¹⁷ Najbolj pogosta oblika prvih metod nadzora nad rojstvi je bil *coitus interruptus*, v Franciji pa je bil v 19. in 20. stoletju zelo razširjen tudi sicer nezakonit, vendar do 20. let prejšnjega stoletja splošno toleriran splav (Bozon, 2003: 27).

znotraj zakona, še dokaj močno; zdravnica Emma F. Angell Drake je na primer v priročniku *What a Young Wife Ought to Know (Kaj bi mlada žena morala vedeti)*, objavljenem leta 1901 in ponatisnjem v štiridesetih letih, svarila pred zakonskimi ekscesi. Francoski zdravnik Paul Goy je opozarjal na nevarnost govoriti o posameznikovih seksualnih potrebah na način, kakor da imajo naravno legitimnost (McLaren, 1999: 48). Nasproti takim pogledom so se postavili »seksualni reformatorji«: zdravniki, spolni terapevti, zakonski svetovalci, ki so konzervativne glasove preglasili z radikalnimi zahtevami po spremembah. Zavzeli so se za izboljšanje ključnega pogoja za zadovoljstvo v zakonu: užitek v spolnosti, katerega cilj je simultani orgazem.

V začetku 20. stoletja je meščanstvo še vedno visoko vrednotilo devištvo do poroke, vendar se je odstotek predporočnih spolnih odnosov poviševal, pogodbenih porok pa upadal. Pomembna je postala ljubezen in strast, in kljub temu, da je še vedno obstajalo mnogo nepoučenih deklet, so bile mlade neveste v splošnem bolj na tekočem o spolnosti¹⁸. Za zadovoljstvo njihovega spolnega življenja so se trudili poskrbeti novi, izjemno popularni priročniki, ki so zagovarjali spolno kompatibilnost v zakonu, poudarjali pomen zakonske romantike in svetovali, kako naj si zakonca zagotovita čim večji obojestranski užitek. Paradoks radikalnosti teh priročnikov je v tem, da je bil cilj njihovih avtorjev pravzaprav konzervativne narave – ohranitev obstoječe družinske strukture. Spolni svetovalci so uporabljali jezik prvih seksologov in nadaljevali njihovo tradicijo biološke determiniranosti razlik med ženskim in moškim družbenim spolom: normalna spolnost je izključno heteroseksualna, zapečaten s poroko, ljudje, ki se poslužujejo nenormalnih spolnih vedenjskih vzorcev, na primer homoseksualci, fetišisti in redni masturbatorji, pa naj se raje ne poročajo.

Spodbujanje seksualne emancipacije kot nove morale 20. stoletja in mnenje, da se kakovost poročenega para meri na podlagi uspešnosti njenega spolnega življenja, je bilo simptom spremembe pojma »družine«, ki je vedno bolj označevala samo poročeni par. Odnos med zakoncema je postal prvotnega pomena, starševske obveznosti pa so se umaknile v drugi plan. Glavna naloga zakoncev se je od »biti dobra mati/oče« prevesila v »biti dober spolni partner«. Spolnosti se je dalo naučiti, orgazmi so postajali »obvezni«. Christopher Lasch je ta prehod

¹⁸ V Franciji so taka dekleta imenovali *demi-vierges (pol-device)*. Statistike so pokazale, da je imelo na začetku stoletja približno 20 odstotkov deklet spolne odnose pred poroko, v obdobju med vojnama pa 30 odstotkov. Podobno je bilo tudi drugod po Evropi in v Severni Ameriki (McLaren, 1999: 50).

pesimistično označil kot »žrtvovanje devištva za rešitev poroke« (Lasch v McLaren, 1999: 62). V popolnem nasprotju z viktorijansko moralo so spolni priročniki sedaj implicirali, da žensko uživanje v spolnosti ni le njena pravica, temveč obveza; neuspeh ne ogroža samo zakona, temveč tudi družbo¹⁹.

Spolni reformatorji so tako kot pobudniki za nadzor rojstev zagovarjali uporabo kontracepcije – par, ki želi uživati v spolnosti, ne sme biti obremenjen s skrbjo pred neželjeno nosečnostjo. Če je bila včasih ženska, ki je hotela nadzorovati svojo plodnost, označena kot sebična sovražnica družine, so zagovorniki nadzora rojstev sedaj argument obrnili: družinsko srečo najbolj ogroža strah pred zanositvijo. Ženske aktivistke, ki so zagovarjale to stališče, so dodajale, da kontracepcija ni zgolj sredstvo omejevanja velikosti družine, marveč tudi temelj romantičnega, prijateljskega zakonskega odnosa. Podoba žene se je spremenila: mediji z začetka 20. stoletja so jo slikali kot čutno mlado žensko, ki se poroči iz ljubezni in vzgaja dva, največ tri otroke. Seksolog Havelock Ellis je zagovarjal »biološke potrebe« ženskega spolnega užitka, ki so se jih kasneje oprijele tudi feministke. Pri teh spremembah je nadzor rojstev odpravil strah pred neželjeno zanositvijo in s tem spodkopal stare argumente v prid vzdržnosti, vendar pa ni osvobodil žensk njihovih tradicionalnih vlog: kontracepcijske metode (kondom, diafragma, spermicidi) so bile namenjene samo poročenim ženskam s ciljem ohraniti stabilen heteroseksualen odnos.

Tradicionalne vloge so se še poglobile v povojnih letih, ko se je o zakonski spolnosti govorilo še z večjo odprtostjo. Zaskrbljena družba petdesetih let je v strahu pred povojnim razpadom tradicionalnih razlik med spoloma povečevala družinske vrednote. Kljub temu, da so imele ženske na razpolago vedno več možnosti, od izobraževalnih do zaposlitvenih, so bile kulturne norme izjemno represivne; ženska je morala biti poročena in doma. Nekatere vlade so družbene ugodnosti povezale s spolno moralo: ženske, ki so živele z moškim v neporočeni zvezi, v Kanadi in Veliki Britaniji niso bile deležne socialnih ugodnosti (McLaren, 1999: 155). Pritisk na ženske je bil ogromen: žena je morala biti tudi popolna mati in popolna spolna partnerica: če ni dosegla orgazma, je bila frigidna, če pa je prinesla v zakon predhodne izkušnje, jo je mož gledal postrani, zaradi česar so se dostikrat bale razkriti svoje bivše ljubimce.

¹⁹ Kljub temu, da so priročniki »spolnih reformatorjev« zagotovo imeli vpliv na trende sprememb, pa večina parov kljub temu ni slepo sledila njihovim napotkom. Do druge svetovne vojne so zdravniki o spolnih zadevah še vedno govorili z nelagodjem, razvoj spolnih navad večine poročenih parov pa je bil bolj odsev splošnih kulturnih obratov k individualnosti kot nasvetov iz seksualnih priročnikov (McLaren, 1999: 63).

Konzervativna petdeseta leta je razburkal Alfred C. Kinsey, ki je prvi od naslednikov pionirjev moderne seksologije zagovarjal tezo, da bi moral biti spolni užitek »sprejemljiv v vseh oblikah« (Segal, 1999: 194). Na podlagi rezultatov obsežne raziskave o spolnem vedenju med leti 1940 in 1948 v Združenih državah je pokazal, da je imelo vsaj 45 odstotkov moških in 28 odstotkov žensk najmanj enkrat v življenju izkušnjo z istospolnim partnerjem (McLaren, 1999: 147). Ključna točka Kinseyeve raziskave je bila ponovno odkritje klitorisa kot vira ženskega užitka, s čimer je nasprotoval Freudovi teoriji o vaginalnem orgazmu; psihoanalitiki so namreč zavračali masturbacijo in vztrajali na »vaginalnem treningu«. Moški, ki hoče vzburi žensko, naj bi sicer dražil njen klitoris, vendar pa je vaginalni orgazem v primerjavi s klitoralnim neprimerljivo boljši. Kinsey je vaginalni orgazem označil za mit, prav tako tudi trditev, da je masturbacija škodljiva za koitus; nasprotno ima zanj pozitivne učinke.

Kinseyeva odkritja so bila v mnogo pogledih subverzivna, vendar hkrati ni skrival, da je njegov cilj ohranitev obstoječih družbenih in spolnih hierarhij. Trdil je, da imajo moški boljše in aktivnejše spolno življenje kot ženske. Na podlagi ugotovitev, da imajo samski moški štirikrat več spolnih odnosov kot samske ženske in da poročene ženske v spolnem odnosu uživajo manj kot njihovi partnerji, je sklepal, da te nesorazmernosti izvirajo iz zgodnje socializacije žensk, nikakor pa ne iz moške nekompetence ali »živalskosti«. Profesionalni zakonski svetovalci so ugotavljali, da je spolna kompatibilnost med zakoncema nujna, če naj neizpolnjenim pričakovanjem o ljubezni in senzualnemu užitku po poroki ne sledi ločitev. Tokrat je celo katoliška cerkev sprejela pomen spolnega zadovoljstva v zakonu. Seksualni svetovalci so upali, da bodo z izboljšanjem spolnosti preprečili zunajzakonska razmerja, ki so bila po njihovem mnenju glavni razlog za ločitev²⁰.

Kontracepcijo so zahodne vlade odobrile šele v sredini petdesetih let iz pragmatičnih razlogov; ob hvalospevih povojnemu *baby boomu* so hkrati uvidele, da hitra rast prebivalstva tretjega sveta pomeni potencialno grožnjo globalnemu družbenemu redu. Ženska, ki uporablja kontracepcijo, tako ni bila več pojmovana kot sebična, temveč kot družbeno odgovorna.

²⁰ Vendar je za nekatere ženske novica, da morajo v spolnosti uživati, pomenila le še eno obveznost več. Pari so imeli občutek, da obstajajo določeni standardi spolne aktivnosti, po katerih se morajo ravnati – dvakrat na teden je bilo »normalno«, kar je pomenilo za moža, da ni bil »manijak«, žena pa ga je videla kot uvidevnega partnerja, ki je ne obremenjuje preveč (McLaren, 1999: 153).

2.3.1. Liberalizacija seksualnosti. »Swinging sixites«

Šele kontracepcijska tabletko je bila tista, ki je povzročila resničen prelom v seksualnosti 20. stoletja, čeprav se njeni izumitelji, pobudniki nadzora nad rojstvi, niso imeli za revolucionarje; njihov cilj je bil s preprosto metodo zaščite zagotoviti ohranjanje stabilnih družinskih vrednot in svetovnega reda²¹. Prodaja kontracepcijske tabletko je bila v osnovi namenjena poročenim parom, a so svobodo, ki jo je ponujala, izkoristile mlade generacije *baby boomerjev* s konca šestdesetih let. Četudi so se v večini primerov pari, ki so imeli spolne odnose, kasneje poročili, na seks niso več gledali kot na romantični obred uverture v poroko, temveč vedno bolj kot na užitek zaradi užitka samega. Meja med poroko in ne-poroko se je z vse pogostejšim bivanjem skupaj – kohabitacijo v začetku sedemdesetih let zbrisala.

Na spremembe v polju seksualnosti so neposredno vplivala politična gibanja v šestdesetih in sedemdesetih letih. Pripadniki radikalnih političnih gibanj v šestdesetih so politično liberalizacijo videli neločljivo povezano s seksualnostjo kot orodjem za zrušenje meščanske morale. Nova levičarska struja je našla zgled v Reichovi in Marcusejevi kritiki zahodne seksualne morale ter razglasila kapitalizem za vir seksizma, nasproti pa postavila svobodno ljubezen.

Vendar novi ideali niso porušili seksizma. Osnovno načelo moških je ostalo popolnoma enako kot pred t.i. revolucijo: imeti čim lažji dostop do žensk. Liberalizacija je moške ideale nekaterim izjemam navkljub (odkrito priznana homoseksualnost Davida Hockneya ali Andyja Warhola) spreminjala v zelo majhni meri: še vedno je vladal samozavesten heteroseksualni moški, kakršnega so posebljali Rolling Stonesi ali medijska podoba androginega, dolgolasega morrisonovskega hedonista. Glavna ambicija mladega fanta je bila biti čim uspešnejši ženskar, ki je sedaj gledal na poroko kot na prisilo, ki jo nanj izvaja ženska in družba.

Resnične spremembe so se zgodile na ženski strani. Mlada dekleta so odvrгла spodobna krila in pentlje v laseh, zažgala nedrčke in pokazala stegna v mini krilcih *à la* Twiggy. Dokončno se je spreobrnila klasifikacija iz petdesetih let »pridna punca – devica, poredna punca – vlačuga«: pridne punce so pričele »delati tisto«, svoboda je pomenila seks, seks je pomenil

²¹ Zdravniki in politiki so nove metode kontracepcije sprejeli z odobravanjem, četudi niso imeli pred očmi ženske zahteve po reproduktivni avtonomiji, temveč strah pred demografsko eksplozijo (McLaren, 1999: 168).

užitek. Med leti 1950 in 1980 se je odstotek spolnih odnosov pred poroko za dekleta povišal (do leta 1975 jih kar 90 odstotkov ni več čakalo na poroko), pri fantih pa je ostal približno enak (McLaren, 1999: 176). Po drugi strani so mnoga dekleta nenadno svobodo občutila kot pritisk, da čimprej izgubijo nedolžnost; če je še pred desetletjem veljalo, da je ženska, ki hoče seks, »deviantna«, je bilo zdaj obratno. Deviantna je bila tista, ki ni hotela seksati. Spremenil se je torej pomen »ugleda« ženske – prej je »dekle, ki je priznalo svoje seksualne potrebe, lahko šlo takoj sest v kakšno izmed izložb *red light districta*« (van Danzig v Wouters, 1999: 188); zdaj je njen ugled padel, če ni hrepenela po orgazmih.

Družinske norme se niso spremenile, spremenil pa se je njihov pomen: poroka je vse bolj pomenila zvezo dveh enakopravnih ljudi, manjša in mobilnejša družina je zamenjala predhodni ideal ločenih sfer. V okviru političnih in družbenih sprememb, z naraščajočimi (četudi omejenimi) možnostmi za žensko ekonomsko neodvisnost, je bilo kvalitetno spolno življenje znotraj zakona ključno. Ženske so nedvomno seksale več, toda vprašanje je, ali so pri tem tudi uživale. Kinsey je ugotovil, da skoraj 50 odstotkov poročenih žensk ni bilo zadovoljnih s spolnimi odnosi, vendar je trdil, da lahko izkusijo enako stopnjo spolne zadovoljitve, če dobijo pravo stimulacijo. Ta preobrat v interpretaciji ekvivalentne ženske in moške seksualnosti sta razvila Kinseyeva naslednika, seksologa Masters in Johnsonova, ki sta zavrnila tradicionalno bipolarno shemo moškost-aktivnost, ženskost-pasivnost. Trdila sta, da je ženska zmožnost multiplih orgazmov veliko intenzivnejša kot moški orgazem. Čeprav sta se pri raziskovanju orgazmov po mnenju nekaterih teoretikov (Segal, 1999: 195) posvetila preveč biološkemu okviru in zapostavila kulturni kontekst seksualnosti, sta močno vplivala na nove naracije avtentične ženske seksualnosti – nekatere feministke so Mastersa in Johnsonovo interpretirale s sloganom »*think clitoris*«, pri čemer so slavile odvečnost penetracije kot načina za doseganje orgazma.

V prizadevanju za kvalitetnejše spolne odnose med partnerjema sta se Masters in Johnsonova zavzela za »osvoboditev ženske seksualnosti izpod večstoletne zapostavljenosti in zatiranja« (Segal, 1999: 195). Zadovoljiv spolni odnos za oba partnerja – ne le za moškega – omogoča zvezo iz užitka (*pleasure bond*), ki je najvišja oblika komunikacije med zakoncema. Ta »preudarni« hedonizem v okviru zakona je sprožil eksplozijo priročnikov za samopomoč in nasvete za boljšo spolno življenje.

2.3.2. Politizacija seksualnosti

Spremembe v javni morali in individualnih idealih glede spolnosti in ljubezni so šle v korak z emancipacijo ženske seksualnosti. V širšem kontekstu političnega feminističnega gibanja, ki je problematiziralo vprašanja razmerij družbene moči in hierarhij kot reakcijo na moško dominacijo, so ženske javno spregovorile tudi o svojih spolnih željah, pričakovanjih in potrebah. Tradicionalno cenzuro je zamenjalo dejstvo, da bodo teme, kot so spolnost pred poroko, različne oblike seksualnosti, kohabitacija, izvenzakonska razmerja, pornografija, spolnost med najstniki, splav, menjava partnerjev itn., postale del javne diskusije.

Feministično gibanje in istočasni »coming out« lezbičnega ter gejevskega gibanja v šestdesetih ni le zabrisal tradicionalne binarne ločnice med heteroseksualnostjo in homoseksualnostjo, temveč je zaznamoval začetek pluralnosti modernih subjektivitet. Geji in lezbijke so se konec šestdesetih let pridružili ženskim in etničnim gibanjem z zahtevo po enakih pravicah in spoštovanju v tako imenovani homofobični in heteroseksistični družbi. Homoseksualnost kot historično specifičen diskurz je »izumila« prva seksološka znanost 19. stoletja (Foucault, 2000); če je bil sodomit aberacija, je postal homoseksualec vrsta v polju perverznega in nenormalnega. Represija je homoseksualce silila v podtalno delovanje (med leti 1930 in 1950, ko je bila najhujša, so homoseksualci poimenovali svoje skrivanje »closet«). Povojni medicinski konsenz je homoseksualnost obravnaval kot bolezen, ki jo je možno ozdraviti; za uničenje spolnega nagona so zdravniki izvajali nad sicer zdravimi moškimi surove metode, od katerih je bila najskrajnejša kastracija. Šele Kinsey je s svojimi raziskavami pokazal, kako obsežne so istospolne prakse, in omajal prepričanje, da so ljudje po naravi heteroseksualci oziroma homoseksualci. Kljub temu to ni ustavilo psiholoških terapij za homoseksualce, s katerimi naj bi se odrešili svojega nagnjenja.

Za mejnik liberalizacije gejevskega gibanja velja štiridnevni upor v San Franciscu leta 1969, znan pod imenom *Stonewall riot*, ki je potegnil iz *closeta* tisoče gejev po svetu. Tiho delovanje so zamenjali za splošno transparentnost; v mnogih mestih so se formirale gejevske četrti, parade ponosa so postale vsakoletni ritual. Geji se niso borili le za integracijo, temveč so vztrajali na priznanju njihovih posebnih potreb. Termin »gej« je bil sprejet kot označevalec specifične identite, v nasprotju s »homoseksualec«, ki pomeni določeno spolno vedenje²².

²² Giddens poudarja, da je popularizacija besede »gay« primer reflektivnega procesa, v katerem s kolektivnim angažmajem preoblikujemo družbeni pojav, da postane sprejemljiv (Giddens, 2000: 20).

Leta 1974 je Ameriška psihiatrična organizacija homoseksualnost izbrisala iz registra duševnih bolezni.

»*Coming out*« je pomenil zmago splošne prepoznavnosti lezbijk in gejev. Leta 1965 ne bi skoraj nihče mogel imenovati kakšnega znanega homoseksualca, konec sedemdesetih pa je bilo gejevsko gibanje povsem nemogoče ignorirati (McLaren, 1999: 192). Te spremembe so bile ključne za razvoj novega, poznomodernega²³ pojmovanja identitete, seksualnosti in sebstva, vplivale pa so tudi na sodobno pojmovanje družine in partnerskih odnosov. Seksualnost je postala osebna izkušnja, sfera intimnosti in čustvenosti, ki se je postopoma oblikovala skozi stoletja, pa je postala izjemno pomemben element vsakdanjega življenja. V naslednjem poglavju bomo pokazali, v kolikšnem obsegu se je povečal seksualni repertoar, ki so ga sprožili mehanizmi v šestdesetih in sedemdesetih letih, kako so se razvejale percepcije seksualnih subjektivitet, predvsem pa, do katere stopnje so pričujoče transformacije posegle v nezavedne miselne vzorce obstoječe seksualne hierarhije med spoloma.

²³ Izraz *pozna modernost* uporabljamo tu za označevanje sodobnega obdobja zadnjih tridesetih oziroma štiridesetih let, ki jo nekateri teoretiki označujejo tudi z izrazom *modernost* (npr. Giddens) ali *postmodernost*.

3. SEKSUALNE IDENTITETE POZNOMODERNEGA SUBJEKTA

Tradicionalne avtoritete v sodobnem zahodnem svetu²⁴ pod vplivom ekonomskih, družbenih in kulturnih sprememb zadnjih desetletij izgubljajo legitimnost. Poleg cerkvenih in državnih institucij se to dogaja tudi v primeru družine, ki danes ne predstavlja več temelj tradicionalnih distinkcij med vlogo moškega in vlogo ženske. Ločnica med heteroseksualnostjo in homoseksualnostjo, ki so jo začrtali seksologi 19. stoletja in se je kot taka obdržala vse do političnih in seksualnih preobratov v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, je danes zabrisana. Feminizem je dokončno zavrnil pojmovanje ženskosti in moškosti kot esencialno univerzalnih kategorij in poudaril, da lahko govorimo kvečjemu o njunih diskurzivnih konstrukcijah (Švab, 2002: 205). Model enega samega »normalnega« spolnega vedenja, okrog katerega se tu in tam pojavi kakšna »nenormalna« izjema, je zamenjal pluralizem seksualnih scenarijev; nastajajo nove kategorije, nove erotične manjšine in nove spolne identitete. To, kar je bilo v knjigah prvih seksologov umeščeno v rubriko »perverzno«, je danes atribut spolne raznolikosti; seveda ne smemo prezreti marsikje še vedno močno navzoče sovražnosti, predsodkov in vztrajanju na starih, neenakopravnih strukturah, vendar prav tako ne moremo dvomiti o nezanemarljivih in ireverzibilnih spremembah v tradicionalnih vzorcih intimnega življenja.

Poznomoderna identiteta se kaže kot mobilen, »razdrobljen« kulturni kontsrukt, za katerega ne delamo načrtov, ga ne gradimo in obnavljamo, ampak ga puščamo čim bolj odprtega, *fleksibilnega* (Bauman, 1999: 27), v stalni pripravljenosti na spremembo. *Jaz* v tem nenehnem intenzivnem iskanju epizod in izkušenj nastopa kot *refleksivni projekt*, ki se realizira skozi nenehno izpraševanje preteklosti, sedanjosti in prihodnosti (Giddens, 2000: 37). Najdrznejši zagovorniki spremenljivosti identitet razglašajo enotnost sebstva za mit: danes morda nisem več tisto, kar bom jutri oziroma kar sem bil včeraj. Poznomoderni subjekt predstavlja v tem pojmovanju neke vrste *hibrid* (Weeks, 1999: 45), ki prek nenehnega preizpraševanja išče smisel in skupni imenovalac vsem svojim različnim potencialnim lastninam.

Nove tehnologije postavljajo pod vprašaj trdnost smisla človekovega sebstva in telesa, ki je prav tako refleksivni projekt in vidni nosilec osebne identitete. Z reproduktivnimi

²⁴ Treba je poudariti, da spremembe niso povsod enake. Različne kulture imajo različen razvojni ritem, ki je odvisen od specifičnih tradicij, zgodovinskih, verskih vplivov itn. Tu govorimo o *splošnih globalnih* trendih v zahodnem razvitem svetu, ki seveda lahko imajo svoje lokalne manifestacije.

tehnologijami lahko obidemo naravne procese, s kozmetičnimi operacijami lahko peoblikujemo telo, z genetskim inženiringom lahko spremenimo spol. Telo samo ni več trdna točka, na kateri se gradi identiteta, temveč materija, ki se predeluje v skladu s spremenljivostjo potencialnih identitet.

Žensko, gejevsko in lezbično gibanje je s svojimi kolektivnimi izkušnjami omogočilo nastanek novih subjektivitet in indentitet ter jim dalo pomen. Specifični fenomen poznomoderne družbe predstavlja postopno prediranje meje med zasebnim in javnim, med intimnim in kolektivnim. Intimna sfera, katere nedotakljivost je bila dolgo časa značilnost moderne družbe, je postala pomemben del javne diskusije. S trenutkom, ko ne-heteroseksualec sprejme naziv *gej*, ko poročena gospodinja pri štiridesetih postane lezbijka, ko je torej porušena nespremenljivost identitete in je sestvo podvrženo neprenehnim invencijam in reinvincijam, ko se torej tradicionalne strukture znajdejo brez trdnih temeljev, se *zasebno* pomeša z *javnim*. Jeffrey Weeks označuje ta prehod, ki so ga sprožila seksualna gibanja v šestdesetih in sedemdesetih, s pojmom *moment transgresije* in *moment državljanstva* (Weeks, 1999: 36-37); transgresija kot destabilizacija ustaljenega reda (manifestira se v subverzivnih akcijah - javne demonstracije, zažiganje nedrčkov itn.), državljanstvo kot istočasna zahteva po vključitvi. Biti gej ne pomeni samo osebne identitete, temveč implicira tudi družbeno prepoznanje: pripadniki seksualnih manjšin (prej marginaliziranih sfer) se definirajo hkrati skozi osebno in socialno identiteto na podlagi seksualnih atributov ter posledično zahtevajo pravice in spoštovanje.

Ekonomske in kulturne spremembe zadnjih tridesetih let nedvomno skušajo dati prednost individualnemu nad kolektivnim (Weeks, 1999: 43), kar pomeni plodna tla za realiziranje novih vzorcev samoizražanja. Vendar bi bilo zmotno imeti pred očmi mesijansko podobo triumfa liberalizacije in hedonizma nad predhodnimi obdobji represije, hipokrizije in tabujev. Ne gre prezreti dejstva, da smo v procesu globalizacije, ki zmanjšuje razredne, rasne in etnične razlike, hkrati priča paradoksalnemu naraščanju homofobij, konzervativnih diskurzov in moralnih panik pred »drugim«. Najočitnejši primer je kriza aidsa, na katero so se oprli moralisti v zahtevi po »vrnitvi« k enotnemu modelu seksualnega vedenja; trdili so, da je usoda žrtev aidsa opozorilo, kaj se zgodi, ko hedonizem in promiskuiteta izgubi vajeti. Znano je, da se je epidemija aidsa najprej manifestirala med gejevsko populacijo v Severni Ameriki in Evropi, kar je sprožilo takojšnjo stigmatizacijo homoseksualcev (bolezen je bila najprej poimenovana *Gay Related Immune Deficiency*) in homofobične odzive javnosti. Vendar je

kriza z aidsem in posledični aktivizem za varno spolnost povzročila dve stvari, ki sta v nasprotju z moralizirajočimi pogledi: pomagala je razširiti kontekst novim seksualnim scenarijem in razvila je občutek za *odgovornost*, ki uravnotežuje individualne potrebe z odgovornostjo do drugih²⁵.

3.1. *Eroticizem in iskanje vzburjenja*

Sodobna seksualnost, ločena od reprodukcije – Giddens jo imenuje *plastična seksualnost* – je prvi pogoj za spremembe na področju intimnosti zadnjih nekaj desetletij. Vendar sama ločitev spolnosti od reprodukcije ne zadošča za ponazoritev poznomodernega fenomena seksualnosti. Ko danes govorimo o seksualnosti, nimamo v mislih niti biološkega reproduktivnega akta niti ljubezenskega čustva, temveč *čutno naslado*, ki jo povezujemo s to izkušnjo. Užitek, poltenost, čutnost so občutki ob spolnem aktu, ki nimajo neposredne povezave z njegovo biološko funkcijo (prav tako pa ni nujno, da jo imajo z ljubeznijo), in ki jih je cerkvena morala trdovratno zatirala tudi v zakonitem zakonskem okviru, danes tvorijo pomemben del človekovega samokonstruiranja. To čutno naslado, erotično sublimacijo spolnosti, ki ustreza pojmu plastične seksualnosti, Bauman imenuje *eroticizem*. Eroticizem je z reprodukcijo in ljubeznijo povezan, hkrati pa je v sodobnem času od njiju neodvisen. Če je seksualnost najmanj človeška od vseh treh (kot temelj prokreacije vseh živih bitij), je eroticizem v celoti kulturni artefakt; zgodovina seksualnosti je tako zgodovina *kulturne manipulacije* seksualnosti (Bauman, 1999: 19). Eroticizem ni nenaravno dejanje: kljub temu, da nima funkcije v reproduktivnem procesu, brez seksualnosti ne bi obstajal. Ljudje ne bi bili erotična bitja, če ne bi bili najprej seksualna. Eroticizem presega seksualnost in ji nasprotuje: naloga reproduktivne seksualnosti je »proizvajanje«, eroticizem pa prav to nalogo zajezi – njegova značilnost je *neplodnost*.

Eroticizem nastopa v poznomoderni družbi prvič kot povsem avtonomna in samozadostna sfera, osvobojena vsakršnih vezi in obveznosti, s svojim lastnim ciljem in smislom. Ljudje danes po Baumanu ne vstopajo v integracijo skozi kanale panoptičnega nadzora za ohranjanje reda v foucaultovskem smislu, marveč prek *zapeljevanja*. Zapeljevanje deluje namesto uvajanja reda, oglaševanje namesto indoktrinacije. Človek nenehno išče nove oblike

²⁵ Gejevske skupnosti so v boju proti aidsu in skrbi za obolele pokazale izjemno solidarnost in organiziranost. Poskrbele so za bivališča, zaposlitev, hrano okuženih, izdajajo revijo za HIV-pozitivne osebe *Poz*. S tem seveda skušajo problematizirati kompleksnost vprašanj, povezanih z družbenim odnosom do te bolezni (do katere mere je lahko oseba s smrtonosnim sindromom vključena v širšo družbeno sfero itn).

vznemirjenja, postal je *sensation seeker* – iskalec vzburjenja, vedno odprt in željan izkušenj. Seksualni užitek je, kot je poudarjal Freud, najbolj intenziven od vseh užitkov, zato vsakič znova zbuja željo po ponovitvi. Poznomoderna seksualnost ima en sam cilj: *iskanje orgazma*, iskanje vsakič novega, še neznanega, edinstvenega užitka, vendar je zavoljo biološke narave seksualne izkušnje težko doseči popolno zadovoljitev, zato se krog nikoli ne zaključi. Poznomoderni čas je prepreden z erotiko do zadnjega kotička; kultura spodbuja seksualne užitke in investiranje v erotično privlačnost. S tem ko eroticizem ne pozna več normativov normalnosti, se lahko prepušča senzualnemu eksperimentiranju. Vidik družbenega spola posameznikove identitete je odprt, podvržen morebitnim spremembam – *izbran*, in ne dodeljen, nikoli dokončno določen.

Prostolebdeči eroticizem se je ločil od seksualnosti kot biološkega ohranjanja nesmrtnosti in ljubezni kot spiritualnemu ogledalu tej nesmrtnosti (Bauman, 1999: 25), zaradi česar v današnjem času fleksibilnih identitet in fragmentiranega dožemanja časa kot serij intenzivnih samostojnih epizod funkcionira kot »dekonstrukcija nesmrtnosti«. Na voljo ima svobodo eksperimentiranja in domišljije; toda ta je nujno povezana tudi s tesnobo, s strahom, ker ne najde v nobeni situaciji dovolj trdnih temeljev, na katere bi se oprl, in se mora vsakič graditi znova. Do sodobnega časa se je eroticizem manifestiral v tesni povezavi z reproduktivno seksualnostjo, v okviru katere je bil vedno zatiran in odrinjen izven meja spodobnega, v sfere nedovoljenega, grešnega, umazanega in zaničevanega; najočitnejši primer je cerkvena institucija. Eroticizem je moral v tem primeru najti oporo in opravičilo v reproduktivni seksualnosti²⁶, v svoji subverzivni obliki pa se je izražal v strastni ljubezni zunajzakonskih razmerij ali v izjemnih zgodovinskih primerih začasne spolne liberalizacije²⁷.

Bauman v svoji definiciji eroticizma pozablja na pomembno dejstvo, da le-ta ne obstaja *vedno* kot samostojen fenomen. Tesno je povezan z ljubezenskim čustvom, ki igra, kot bomo videli v nadaljevanju, ključno vlogo pri vzpostavljanju razmerij. Temeljna karakteristika eroticizma je njegova zmožnost, da se lahko legitimno *odtrga* od drugih dejavnikov ali se nanje *pripne*. Kompatibilnost med eroticizmom in intimnostjo, prav tako kot tudi med žensko in moško

²⁶ Zgodovina kulturnih reprezentacij je sicer polna eroticizma, ki je bil zavoljo svoje želje po avtonomnosti praviloma pahnjen v cenzuro; kot reprezentativni primer iskanja čistega užitka na robu skrajnosti bi lahko navedli Sadove junake 18. stoletja, ki, osvobojeni vseh zavor, družbenih in moralnih, slavijo izključno svobodo poželenja.

²⁷ Cf. str. 17.

spolno željo, pa kljub relativno nerepresivnemu značaju današnje seksualne kulture nikakor ni preprosta.

Čisti eroticizem se večinoma kaže kot raziskovanje možnosti, ki jih ponuja sesksualna neomejenost. *Sensation seeking* se poleg individualnih izkušenj epizodične seksualnosti, kamor spadajo ponavadi enkratna spolna druženja (*one-night stand*) ali relativno daljša obdobja »seksualnega razmerja« izvaja na za to določenih krajih med protagonisti, ki si pri navezovanju stikov postavijo spolni okus za edini kriterij. Poleg gejevske kulture javnih kopališč iz šestdesetih let, iz katere je izšla intenzivna epizodična seksualnost med geji, in specifičnih lezbičnih klubov in barov, poznamo denimo v Franciji močno razvito kulturo klubov, namenjenih *échangismu* oziroma izmenjavi parov (podoben pojav so *swinging couples*, ki so se pojavili v šestdesetih letih). Vendar raziskave kažejo, da je *échangisme* v večini primerov zgolj pretveza moškega, da dobi legitimen dostop do drugih žensk; žena je v rekreativno spolnost z drugimi partnerji skoraj vedno prisiljena pod moževim pritiskom (Bozon, 2003: 111).

3.2. Poznomoderna romantična ljubezen

Bauman omenja posebno vlogo eroticizma v okrilju romantične ljubezni. Ideal romantične ljubezni se je razvil kot vzvišena ljubezen, ki je ohranila elemente *strastne ljubezni*, torej gorečega čustva, ki vzplamti v trenutku in se realizira v spolnem aktu; po Baumanu je bil eroticizem v tem kontekstu »služkinja« ljubezni, saj se je moral podrediti supremnosti čustva. Vendar se na tej točki ne moremo povsem strinjati z njim, kajti spolnost ni v romantični ljubezni nikoli igrala podrejene vloge, saj je vzvišena ljubezen le prek spolne privlačnosti intuitivno na prvi pogled dojela lastnosti ljubljene osebe, ki lahko izpolni življenje drugega. Zaradi poudarka na edinstvenosti ljubljene osebe sta se strast in spolna privlačnost lahko realizirala brez zadržkov, ki so bili sicer »potrebni« v zakonskih zvezah. Spolnega poželenja romantična ljubezen ni zavrnila, niti si ga ni podredila, temveč ga je *sublimirala* – in ga s tem tudi legitimirala (Illouz, 1999: 166).

Danes je romantična ljubezen navadno pojmovana kot kliše, holivudska fikcija; »ljubezen na prvi pogled« je v realnem življenju demistificirana kot pretveza za »nič več kot« *trenutno seksualno privlačnost* (Illouz, 1999: 166), kar implicira legitimno konstrukcijo ljubezni in eroticizma kot dveh ločenih življenjskih zgodb, za kateri ni nujno, da se prekrivata.

Romantična ljubezen je tako podvržena »streznitvenemu«, praviloma omalovaževalnemu diskurzu kulturne invencije, ki je »golo« spolno privlačnost zavila v malo lepši celofan.

Ljubezen in intimnost sta danes za večino ljudi postala projekt, ki se odvija v vsakdanjem življenju. »Realna ljubezen« in ljubezen na prvi pogled, ki je navadno enačena s fantazijo, fikcijo, sta na nasprotnih polih; s tem ko je ljubezen v 19. stoletju postala legitimen razlog za poroko, za obstoj zakona niso več ključni ekonomski, temveč čustveni faktorji. Intimnost v vsakdanjem življenju je torej treba negovati, pri čemer je ljubezen pojmovana kot »delo« (Illouz, 1999: 169), kot refleksiven projekt, ki ga reflektira sodobna literatura za samopomoč s formulami, kot je na primer »umetnost ohranjanja razmerja«, poživljanje ljubezni, razvijanje čustvene inteligence znotraj zakona oziroma razmerja.

Kljub temu poznamo tudi v današnjem času zgodbe, ki po strukturi spominjajo na romantično fikcijo: poznomoderna romanca je tradicionalni ideal romantične ljubezni, ki je bil omejen na eno samo osebo in na zgodbo, trajajočo do konca življenja – *le grand amour*, zamenjal za krajše, ponovljive epizode oziroma, kot jih imenuje Illouzova, *afere* (ki ne pomeni nujno »skok čez plot«, temveč krajšo intenzivno ljubezensko epizodo). Afero lahko razumemo kot poznomoderni izraz intenzivne izkušnje čistega užitka, želje, vznemirjenja v Baumanovem smislu: sodoben romantični subjekt išče vedno novo intenzivnost ljubezenske, erotične izkušnje, s čimer ustreza poznomodernemu potrošniškemu fenomenu nenehnega iskanja novosti. Poleg tega pogojuje potrošniški princip raznolikosti in svobode izbire: izbira partnerja v skladu z lastnimi preferencami in svobodna izbira bežnega, vendar obnovljivega užitka bistveno spremeni predmoderno romantično senzibilnost (tudi zato, ker je danes izbira partnerjev bistveno večja kot denimo v viktorijanskem obdobju). Medtem ko je v romantični tradiciji življenje posvečeno čakanju na ljubezensko zgodbo, ki bo trajala do konca življenja, je poznomoderna senzibilnost razdrobljena na množico »lokalnih« zgodb, ki se zgodijo na različnih točkah življenja. Poznomoderne romantične zgodbe so samozadostne epizode, ločene druga od druge v toku izkušenj, ki rezultirajo v fragmentaciji ljubezenskih izkušenj v posamične čustvene enote. Razlika med afero in epizodo, v kateri gre za manifestacijo čistega eroticizma oziroma po Giddensu za *epizodično seksualnost*, je v tem, da afera sicer prav tako izhaja iz eroticizma, vendar vključuje recipročno ljubezen.

Nekoliko drugačen tip fragmentacije ljubezenskih izkušenj je značilen za najstniško populacijo od devetdesetih let naprej. Najstniki za opis svojih razmerij ne uporabljajo več

izrazov »ljubezen« ali »ljubezenska zveza«, temveč se obračajo na *časovni značaj* zveze, na primer na začetek zveze oziroma trenutek, ko se je bodoči par spoznal (šolsko leto, počitnice), na časovno obdobje med začetkom razmerja in prvimi spolnimi odnosi itn. Odnosi med partnerjema se ne identificirajo takoj z občutki, temveč s tipom poteka – šele kasnejše časovne sekvence dobijo čustvene interpretacije. Poznavanje tipičnih potekov trajanja, ki jih Sharman Levinson imenuje *referenčne zgodbe* (Levinson v Bozon, 2003: 106), omogoča specifično komuniciranje med vrstniki: eden od tipov zveze je denimo *počitniška romanca*, ki traja krajši čas in pomeni spoznati nekoga med počitnicami ter imeti z njim/z njo takoj spolne odnose. Na enak način predstavljajo del referenčnih zgodb nekateri zelo natančni elementi, ki lahko predvidijo določen tip odnosa, ki se bo razvil, na primer srečanje v klubu ali diskoteki. Izbor partnerja tako ni odvisen samo od zaželenih individualnih in družbenih karakteristik, temveč tudi od tega, kakšen potek odnosa (med temi, ki jih ima na izbiro) si oseba želi. Referenčne zgodbe so plod izkušenj, ki jih delijo najstniki, in služijo kot kodeksi obnašanja ter komunikacijski znaki: če »osvajanje« traja določeno daljše časovno obdobje, je to znak za pripravljenost na relativno dolgo zvezo. Te zgodbe predstavljajo podlago za novo seksualno normativnost, ki ne sloni na absolutnih principih, temveč na zahtevi po koherenci med individualnimi vedenjskimi vzorci.

3.3. Spremembe partnerskih odnosov in družine

Ključne družbene in kulturne spremembe, ki smo jih doslej omenjali, so imele za področje intimnosti in seksualnosti heteroseksualnih onosov odmevne in v glavnem ireverzibilne posledice. Transformacija intimnosti, kot Giddens imenuje dolgoročne premike v zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih proti idealu demokratičnega enakopravnega odnosa med moškim in žensko, se kaže v novih vzorcih družinskih in partnerskih odnosov ter seksualne intimnosti, ki vedno bolj stopajo na mesto tradicionalne družine. Napačno bi bilo trditi, da tradicionalna oblika družine popolnoma izginja; prej gre za izgubo monopola, ki ga je tako dolgo ohranjala. Če je pojem družina včasih označeval skupnost potrebe, ki jo je držala skupaj solidarnostna obveza (Beck-Gernsheim, 1999: 67), pomeni danes bolj *izbiren odnos*, združenje individualnih oseb, od katerih vsak prispeva lastne interese, izkušnje in načrte. Ob kvantitativnem upadanju tradicionalne družine²⁸ se razvijajo nove oblike odnosov: kohabitacija, enostarševstvo, istospolne zveze, življenje med dvema ali več bivališči itn.

²⁸ V Franciji, na primer, se odstotek porok znižuje od začetka 70. let. Starost ob poroki se zvišuje, v večini primerov se poročajo pari, ki so pred tem živeli v kohabitaciji, pogosto imajo že otroke. Povečuje pa se tudi

Zakonska zveza je v zahodnih družbah iz institucionalno določene poroke prešla v interno zvezo, ki je definirana s popolnoma subjektivno odločitvijo partnerjev. Evolucija tega prehoda se je odvijala precej dolgo, v zadnjih desetletjih 20. stoletja pa se je še pospešila. Ideal poroke iz ljubezni implicira po eni strani osebno odločitev partnerjev in s tem neodvisnost od družinskih pogodb, po drugi pa dejstvo, da je edini razlog za poroko ljubezensko čustvo.

V zadnjih desetletjih bolj kot *poroki* iz ljubezni govorimo o *paru*, ki na podlagi čustvene povezanosti stopi v *razmerje*. Giddens imenuje takšno trajno in tesno čustveno vez, ki se vzpostavi zaradi stika samega in traja le, če se obe strani strinjata o njeni obojestranski zadovoljivosti, *čisto razmerje* (Giddens, 2000: 63-64). Če je bila prej spolnost in ljubezen povezana z zakonsko zvezo, je danes oboje povezano s čistim razmerjem. Referenca ljubezni ni edini razlikovalni faktor sodobnega para; v skladu z relativnim upadanjem zakonske zveze prihajajo v ospredje skupne interesne sfere partnerjev in področje seksualnosti, ki igra pomembno vlogo pri konstituciji in ohranjanju zveze. Predhodna *odvisnostna* povezava med poroko in spolnostjo je popolnoma obrnjena: če je bil spolni odnos prej upravičen z zakonsko institucijo, je danes spolna izmenjava notranja gonilna sila (zakonske) zveze. Seksualnost, včasih eden od atributov družbene vloge poročenega posameznika, je postala interpersonalna izkušnja in nepogrešljiv vezni člen partnerskega odnosa.

Od šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja spolnost ni več končna točka oziroma rezultat v oblikovanju partnerskega odnosa. Pred tem so spolni odnosi sovpadali s poroko oziroma so se zgodili po tem, ko je bil dogovor o poroki že sklenjen. Pred poroko sta partnerja ponavadi vzdrževala relativno dolgo obdobje brez spolnih odnosov, ki je bilo znak resnosti zveze. V obdobju zadnjih tridesetih let pa spolni odnos praviloma nastopi zelo hitro; eroticizem je ena prvih skupnih izkušenj v partnerskem odnosu, ki sovpada s trenutkom, ko prične par »hoditi«, in ne vodi takoj (ali pa sploh ne) v kohabitacijo. Prej kot to je uvod v fazo *semi-kohabitacije* (Bozon, 2003: 36), v kateri vsak od partnerjev živi zase, določeno količino časa pa preživlja s partnerjem. Spolni odnosi na samem začetku torej postavijo temelj za konsolidacijo veze, obenem pa, paradoksalno, upočasnijo formacijo para v pravem pomenu besede, ki se s tem ustvarja bolj postopoma. Zgodnja seksualizacija partnerskega odnosa je tako eden izmed faktorjev, ki paru omogoča, da se konstituira polagoma, korak za korakom.

delež tistih, ki z otroki živijo v kohabitaciji in se ne poročijo. Skoraj polovica otrok se tako rodi izven zakona. Delež ločitev se prav tako zvišuje: skoraj 40 odstotkov porok se konča z razvezo (Bozon, 2003: 35).

Zgodovinski preobrat v medsebojni povezanosti seksualnosti in partnerskega odnosa je vzrok tudi za to, da zveza skoraj ni več mogoča brez spolne aktivnosti. V tradicionalni instituciji poroke je nastopila težava, če par ni imel otrok – torej, kadar ni izpolnil svoje družbene funkcije, ni pa bilo nič nenavadnega, če sta zakonca po rojstvu otrok(a) popolnoma prekinila s spolnimi odnosi. V današnjem času partnerski odnos pojmuje kot konkretni izraz vzajemne medsebojne privlačnosti partnerjev; odsotnost spolnih odnosov med njima je tako znak take ali drugačne težave, ki lahko vodi do razpada zveze. Seksualna neaktivnost, najsi so otroci prisotni ali ne, ogroža stabilnost zveze. Dejstvo, da med partnerjema ni spolnih odnosov, je sprejemljivo le v posebnih – kratkotrajnih ali nezaželenih okoliščinah, ne pa kot prostovoljna in trajna odločitev. V sodobnem pojmovanju seksualnosti se spolne odnose, namenjene reprodukciji, obravnava povsem ločeno od eroticizma: spolnih odnosov brez zaščite skorajda ni več. Bistvo sodobne seksualnosti je torej, kot že omenjeno, neplodnost, in v skladu s tem je tudi prehod iz nereproduktivne spolnosti v reproduktivno zavestna odločitev partnerjev. Tako se odločitev ne nanaša več na začetek uporabe kontracepcije, temveč na njeno prekinitvev²⁹.

3.4. Ženska seksualnost

Conditio sine qua non za tovrstno preoblikovanje odnosov med moškim in žensko je bila ženska seksualna emancipacija. Od šestdesetih let naprej se je, kot smo že omenili, porušilo razmerje moči med moško in žensko seksualno participacijo: če je bilo prej popolnoma normalno, da se ženska pasivno podreja moški (seksualni) dominaciji, je v sedemdesetih mnogo žensk moralno sprejemljivo pravico odkrito častiti *zipless fuck* (Jong, 1973: 14). Feministke so zavrnilo Freudovo hipotezo o vaginalnem orgazmu in zagovarjale klitoralni užitek. Seks zaradi seksa samega oziroma čisti eroticizem je postal ena od možnih in sprejemljivih alternativ seksualne prakse, čeprav se je v svoji najbolj izčiščeni obliki realiziral med homoseksualci (Wouters, 1999: 191); tudi tiste ženske, ki so zagovarjale sanje o svobodi poželenja, so z večino žensk delile željo po seksualnosti, ki ni kontaminirana z moško prevlado. Kompatibilnost med mesenim poželenjem in željo po trajnem intimnem razmerju se je izkazala za problematično; sama osvoboditev izza tradicionalne moralne bodeče žice je pozabila na zahteve, ki so ji sledile. V osemdesetih se je tako pozornost od razlik med generacijami prevesila v razlike med spoloma, žensko gibanje je pretresalo vprašanja

²⁹ Korak naprej v popolni ločitvi seksualnosti in prokreacije je umetna oploditev z medicinsko pomočjo. Umetni osemenitvi z relativno tradicionalnim *modus operandi* se je pridružila laboratorijska oploditev *in vitro*. Reprodukcijska brez spolnih odnosov igra simbolično vlogo v sodobnem razvoju, ki je tehničiral prokreacijo ter jo odmaknil od »narave« in spolnega odnosa: želja po otrocih sedaj ni več nujno povezana s spolnim poželenjem.

spolnega nasilja, spolnega nadlegovanja in pornografije. Ženske so v diskusijskih skupinah ugotovljale, da jih ni malo, ki hlinijo orgazem. Kate Millet je v *Seksualni politiki* leta 1970 napadla mizogonijo moške kulture in trdila, da lahko le svoboden seks vodi v zdrav odnos, Shulamith Firestone je videla rešitev za osvoboditev izpod jarma seksualne dihotomije, ki je jedro spolne, razredne in rasne dominacije, v umetni oploditvi. Zahtevo po nadzoru nad lastnim telesom so izražale v bitki za legalizacijo splava in zakonski definiciji posilstva kot zločina³⁰. Radikalne feministke so na podlagi prepričanja, da pornografija spodbuja moške k nasilju nad ženskami, vse moške označile kot opresorje, seksualnost pa kot orožje, ki služi njihovim potrebam. Antipornografsko gibanje je ostro, včasih celo agresivno obsodilo celoten žanr ne glede na to, da je bilo že tedaj na voljo precej raziskav, ki so pokazale, da pornografske podobe ne vzbujajo le moških, temveč tudi ženske, ter da je med izkušnjami ženskih in moških porabnikov pornografije relativno malo razlik. Problematičnost seksualne emancipacije je našla obrambo v napadu na moško opresijo, kar je bil izraz strahu pred izražanjem sebe kot seksualnega subjekta – torej strahu pred svobodo.

Na nasprotnem polu seksualne emancipacije so se ženske upirale moški dominaciji s kategoričnim zavračanjem intimnega odnosa po načelu »Don't go for hapiness, just go for orgasm« (Rubinstein v Wouters, 1999: 196-197). V strahu pred izgubo moči pred moškimi so sprejele samo eroticizem in zanj žrtvovalе ljubezen. Ta dva ekstrema, zavračanje eroticizma in zavračanje intimnosti, ponazarjata ambivalentnost in problematičnost koeksistence intimnosti in ljubezni v času, ko imajo ženske možnost izraziti obe plati, ne več le ene.

V poznih osemdesetih letih so feministke iskale vzroke za moško zatiranje v ustaljenih družbenih vzorcih in osebnostnih strukturah kot identifikacijo z uveljavljenim. Vzporedno s tem je naraščalo zanimanje za ženska vprašanja seksualnosti; v nasprotju z antipornografskim gibanjem, ki je bilo označeno kot puritanizem, so se na tržišču pojavili pornografski filmi za ženske, ki so prikazovali ženski užitek in ženske kot iniciatorke seksualne aktivnosti. Ženske so bolj sproščeno razmišljale o stvareh, ki so bile prej izključno moška domena: o več kot enem razmerju naenkrat, o izkušnjah *one-night standa* s popolnim tujcem itn. Domnevamo lahko, da sta se ženski in moški pogled na seksualno poželjenje predvsem v tem času pričela postopno izenačevati. V devetdesetih se je trend nadaljeval: potrošnja pronografskih videov in

³⁰ Posilstvo, dolgo časa družbeno in sodno banalizirano, po prepričanju feministk ni nenormalno dejanje, temveč simptom moške dominacije. V latinski Ameriki je bilo posilstvo zakonsko definirano kot zločin proti družinski časti, ne proti osebi sami. V Franciji je posilstvo sodno preganjano kot zločin šele od leta 1980, spolno nadlegovanje na delovnem mestu pa od 1993 (Bozon, 2003: 67).

erotičnih pripomočkov za ženske, predvsem vibratorjev, se je med leti 1993 in 1994 v Nemčiji povečala za 25 odstotkov (Wouters, 1999: 200). Pornografija in eksperimentiranje sta postala pogosta načina za poživitev razmerja, mnoge ženske so se obrnile h *kinky sexu* in *body piercingu*. Več je bilo oralnega seksa (delno zaradi strahu pred aidsom). Lep primer novih pogledov na različne seksualne prakse ponazarja protagonistka iz filma *Clerks*, ki trdi, da je dekle, ki je izvajalo samo oralni seks, še vedno devica (McLaren, 1999: 212).

V devetdesetih letih se je povečala tudi želja po intimnosti in razmerju. Spolnost je bila spet pojmovana kot del odnosa, v splošnem je eroticizem kot samemu sebi namen pojemal, geslo »sex for the sake of sex is out« je bilo pogosto tudi med najstniki (Kuitenbrouwer v Wouters, 1999: 200), med katerimi se je, tako pri dečkih kakor pri deklicah, povečal delež tistih, ki so dali v dolgoročnem smislu prednost spolnim odnosom v ljubezenski zvezi pred tistimi »za eno noč« (Bozon, 2003: 70). Pojavil se je koncept *power-feminizma*, ki je zagovarjal možnost sodelovanja z moškimi ter označil tiste feministke, ki so še vedno poudarjale moško zatiranje, za »žrtve«. Družbena interakcija med spoloma je postala pazljivejša in zavoljo medsebojnega zaupanja, ki je postalo ključni element v odnosu, tudi kočljivejša. Emancipacija ženske seksualnosti je zmanjšala kontrast med moško in žensko manifestacijo spolne sle v prid večje variabilnosti; ženske v splošnem dajejo več iniciative kot prej in svobodneje razpravljajo o svojih seksualnih željah ter preferencah³¹. Prav tako se je občutno podaljšal starostni razpon ženskega seksualnega življenja, ki je danes sorazmeren z moškim – prej so seksualnost po petdesetem letu prakticirali skoraj izključno moški, danes pa je analogno seksualno staranje para običajno.

3.5. Enakopravnost v odnosu. Konfliktnost starih in novih idealov

Merilo uspešne zveze predstavlja danes enakopraven odnos, zgrajen na temeljnem načelu osebne odločitve. Razlogi za izbiro so jasni: medsebojna osebna in spolna privlačnost, zaupanje in kompatibilnost. Odgovornost v odnosu tako ne temelji več na zunanjih faktorjih, temveč je stvar vsakdanjih pogajanj med partnerjema. Partnerja ostaneta skupaj le toliko časa, dokler njuna zveza izpolnjuje potrebe in pričakovanja; po Giddensu govorimo v tem primeru o čistem razmerju, ki temelji na *sotočni ljubezni* – to je dejavna ljubezen, pri kateri se

³¹ Za nekatere pare je seks postal trdo delo; neki Anglež ga je opisal takole: »Pripraviti žensko, da ji pride, prdstavlja ogromen pritisk. Še huje je, če ona naredi prvi korak. Ko hoče pet orgazmov in podobno. Hvala bogu za oralni seks, to je vse, kar lahko rečem« (McLaren, 1999: 213).

partnerja odpreta drug drugemu, ta odprtost pa je odvisna od enakopravnosti in medsebojnega zaupanja. Sotočna ljubezen (ki ni nujno le heteroseksualna) vključuje tudi element enakovrednega spolnega užitka kot ključno predpostavko za obstoj razmerja, pri čemer je spolna ekskluzivnost dogovor partnerjev.

Moški so se v tem procesu preoblikovanja odnosov znašli na presečišču med željo po dolgotrajni intimnosti, ki je zaradi arbitrarnega značaja sodobnih razmerij podvržena večji možnosti razpada oziroma ločitve, ter med svojo tradicionalno vlogo pobudnika, ki stimulira žensko seksualno slo, da zadovolji lastne spolne potrebe. Proces transformacije intimnosti so dejansko vzele v svoje roke ženske, moški so v njem, kot pravi Giddens, zamudniki.

Giddens predpostavlja, da je žensko izhodišče za spremembe razvoj romantične ljubezni, ki je od konca 18. stoletja postala za ženske narativni okvir za projiciranje lastne prihodnosti v okviru spreminjajočih se družbenih razmer. Z delitvijo doma in delovnega okolja, s spremenjenim odnosom med starši in otroki, predvsem z nastopom materinske naklonjenosti, so ženske, podrejene domu in relativno odrezane od zunanjega sveta, pričele negovati ljubezen in intimnost. V junakinjah popularnih ljubezenskih romanov, ki na prvi pogled uvidijo v svojem izbrancu izpopolnitev svojega jaza, so našle kompenzacijo za razočaranja v domačem okolju (v romantični zgodbi velja, da je ljubezen, ko jo enkrat najdeš, večna; v 19. stoletju je s poroko večnost sicer v glavnem držala, ljubezen pa ne nujno), hkrati pa so začele reflektivno razvijati svojo zgodbo in s tem utirati pot obsežnemu preoblikovanju razmer na področju intimnosti.

Ženske danes v glavnem ne iščejo več ljubezni za vse življenje, vendar govorijo precej več o spolnosti *in* ljubezni kot moški; ko naštevajo pretekle spolne izkušnje, navadno izpustijo tiste, »ki niso šteje«, moški pa navadno navedejo vse in se ne ozirajo na to, ali je bila emocionalno močna ali ne. Število spolnih partnerjev se pri ženskah veliko bolj ujema s številom moških, v katere so bile zaljubljene, medtem ko je pri moških razlika veliko večja (Bozon, 2003: 69). Razlike v pojmovanju seksualnosti se pokažejo že v najstniških letih: deklice navajajo kot razloge za prvi spolni odnos v glavnem zaljubljenost in nežnost, dečki pa privlačnost, poželenje in radovednost. Prva leta seksualnega življenja se prav tako razlikujejo: fantje gredo navadno skozi »eksperimentalno« fazo, kjer imajo več krajših ljubezenskih epizod, ki se jim pri vstopu v »resno« zvezo odrečejo, dekleta pa doživijo pogosto razočaranje po prvi razpadli mladostni zvezi in razvijejo bolj individualen in realističen pogled, pri katerem ne sanjajo več

toliko o moškem svojega življenja oziroma vzamejo vsako novo zvezo kot možno, ne pa tudi nujno uresničitev romantičnega scenarija.

Emancipacija ženske avtonomije je moške prisililo v večjo zavezanost, v proces prilagajanja, kjer so razmerja moči in odvisnosti bolj enakovredno porazdeljena, ideali pa temeljijo na enakosti. Enakost je za mnoge moške težko sprejemljiva, svojo moškost namreč še vedno vidijo kot privilegij, in potreba, da jo v vsakem trenutku dokazujejo, je močno vkoreninjena v njihovih miselnih vzorcih. Še vedno občutijo dolžnost skrbnika in hranitelja družine, in bojijo se, da jih bodo, če se bodo popolnoma odpovedali tradicionalnemu moškemu slogu, drugi moški imeli za šibke, strahopetne, neuspešne, ženske pa za neprivačne in nevredne. Predstava o tem, da mora biti ženska, s katero pride v razmerje, pasivna in ga oboževati, je še vedno zelo živa in v nasprotju z žensko avtonomijo. Zaradi tega prihajajo moški včasih v konflikt z lastnimi izjavami: po eni strani so zadovoljni, ker so ženske postale seksualno dostopnejše in trdijo, da si v daljšem razmerju želijo partnerico, ki bi jim bila intelektualno in ekonomsko enaka, po drugi strani pa pravijo, da ženske ne znajo biti več »prijazne« in sklepati kompromisov (Giddens, 2000: 17). Egalitarni odnos predstavlja ladjo z dvema kapitanoma, ki morata drug do drugega ohraniti ljubezen in spoštovanje; morda zato ni tako presenetljivo dejstvo, da je ideal čistega razmerja dostikrat prej uresničljiv v homoseksualnih zvezah.

V egalitarnem razmerju pridejo na dan konfliktne potrebe in interesi, ki se prej niso pojavljali, zdaj pa se je treba o njih pogajati. Po tradicionalnem vzorcu konfliktov sploh ni bilo, ker jih je preprečila ženska resignacija, če pa so se pojavili, so jih označili za naravni pojav med zakoncema, ki mine kot poletna nevihta. Od šestdesetih let naprej, ko se je razvila »umetnost reševanja konfliktov« (Wouters, 1999: 207), je za zakon oziroma razmerje značilno konstantno uravnotežanje konfliktov. V takih situacijah se najbolj pokaže nesorazmerje med starimi in novimi ideali ter razmerji moči in težavnim preseganjem vkoreninjenih (priučenih) tradicionalnih vzorcev: če na zunaj med partnerjema vlada egalitarnost, se dostikrat zgodi, da pod površjem še vedno ostajajo tradicionalna načela. Moški tako reagirajo v skladu z uveljavljenimi nazori, pri čemer s strategijo razlik med družbenima spoloma ciljajo na žensko *nekdanjo* identiteto (ki implicira njihovo pasivnost in podrejenost), ženske pa se obračajo na moško *novo* identiteto (ki je usmerjena v enakopravnost) in jo poskušajo okrepiti.

Psihične reakcije na spremembe v razmerjih moči so precejšnja ovira na poti nadaljnje emancipacije seksualnih impulzov in čustev v partnerskem odnosu. Moški občutijo v

prilagajanju strah pred izgubo svojih tradicionalnih virov moči in identitete ter posledično občutijo ljubosumje in tesnobo. Tovrsten strah se manifestira v različnih moških reakcijah na žensko uveljavljanje svojih emancipatornih »pravnic«. Značilen primer je denimo moški, ki včasih gleda pornografske filme s svojo ženo; za neko raziskavo je povedal, da je v enem takih večerov doživel napad ljubosumja, ko je žena pripomnila: »Ali ni čudno, stara sem 31 let, ne poznam pa nobenega drugega penisa razen tvojega« (Wouters, 1999: 204). Giddens meni, da moško spolno nasilje danes ne izvira toliko iz nadaljevanja patriarhalne nadvlade kot iz občutka negotovosti zaradi izgube »lastninskih pravic« nad ženskami. V predmodernih družbah so bile ženske sicer izpostavljene nasilju, predvsem v družinskem okolju, vendar so jih v skladu z načelom ločenih sfer moški tudi varovali pred javnimi prizorišči skupnega nasilja. V današnjem času, ko ženska in moška sfera načeloma nista več ločeni, je moško spolno nasilje pravzaprav veliko izrazitejši način spolnega nadzora nad ženskami kot v prejšnjih obdobjih (Giddens, 2000: 127-128).

Herb Goldberg išče možne rešitve za odpravo čustvenih antagonizmov v preoblikovanju osebne identite moškega: v razvijanju ženske strani oziroma čustvene plati, v gojenju potrebe po sproščenosti, ranljivosti, ter v omogočanju pravice moškim, da niso vselej za vse odgovorni (Goldberg v Giddens, 2000: 156-57). V psihoanalitični razlagi je za moškega vzdrževanje zaupanja že od otroštva povezano z obvladovanjem in nadzorom, ki izvirajo iz potlačene odvisnosti od žensk³². Potreba, da bi nevtralizirali take potlačene želje ali uničili njihov objekt, je v nasprotju z zahtevo po ljubezni – v tem primeru je zavezanost za moške past in posledice se kažejo v povečanem nasilju nad ženskami. Spolno nasilje današnjega časa je zato v veliki meri detsruktivni refleks ženskega izmikanja njihovi moči. Za moške je v procesu prilagajanja torej najbolj frustrirajoča izguba falične moči, ali, kot pravi Giddens, odkritje, da je falus postal *samo penis*, ker je izgubil vse značilne povezave z reproduktivno funkcijo in s tem s patriarhalno odgovornostjo za nadaljevanje rodu.

³² Po Freudovi interpretaciji deček po odcepitvi od matere svojo odvisnost od žensk zakrije in jo na nezavedni ravni zanika, vendar ne potlači zmožnosti, da ljubi, temveč čustveno avtonomijo, ki je potrebna za vzdrževanje intimnosti. Deklica v svojem psihosocialnem razvoju razvije boljši občutek za identiteto družbenega spola, vendar slabšega za lastno avtonomijo in individualnost.; zato tudi lažje razvijajo čustveno avtonomijo, ki temelji na komunikaciji, in moški pri tem računajo nanje (Giddens, 2000: 129-134).

3.6. Disimetrije

Razmere v odnosih med spoloma se kljub očitnim premikom proti enakovrednejšim idealom v praksi niso tako radikalno spremenile, kot bi morda pričakovali. Participacija na trgu delovne sile ženskam omogoča ne le materialno avtonomijo, temveč tudi širok spekter socialnih stikov. Enako kot moški lahko danes ženske razpolagajo z ločenim družbenim in družinskim statusom, seksualno mobilnostjo in večjo kvantiteto razmerij v vseh življenjskih obdobjih. Družbena organizacija starševstva in spolna delitev del pa sta se nasprotno spremenili v precej manjši meri. Moški se sicer vedno bolj posvečajo očetovski vlogi, vendar še zdaleč ne toliko, da bi se lahko primerjali z identitetno vlogo ženske. Ženska vloga vključuje hkrati materialno, materinsko in gospodinjsko odgovornost, od katerih vsaka implicira osebno razpoložljivost in psihično bližino. Moč ekonomskih in družbenih omejitev je še vedno tolikšna, da ženske ne morejo doseči enakosti v zasebnih in javnih sferah; družbeni in ekonomski red še vedno temelji na patriarhatu.

Razvoj plastične seksualnosti oziroma eroticizma je ženske odrešil borbe za seksualno svobodo, vendar ni niti revolucioniral njenega praktičnega udejanjanja v odnosih z moškimi niti radikalno modificiral ženskih in moških pozicij. Seksualne izkušnje ostajajo bipolarno strukturirane in v fragmentiranem poznomodernem času podvržene še večjim napetostim. Večja potreba po čustveni angažiranosti v odnosu intenzivira po eni strani željo po romantičnem odnosu in večji intimnosti, po drugi spontanost poželenja in zadovoljive seksualne odnose. V skladu z legitimnostjo realizacije eroticizma se po drugi plati kaže večja želja po manj zavezujočih seksualnih razmerjih, kjer so zahteve zanemarljive ali odsotne (afera, *one-night stand*). Idealu enega samega partnerja kontrastira hrepenenje po konstantnem obnavljanju izkušenj in razmerij. Ta nasprotja, ki se pojavljajo tako pri moških kot pri ženskah, so navadno pojmovana kot stabilna delitev spolov, ki ima svoj izvor v razlikah med psihološko naravo enih in drugih. Ženske in moške revije ter poljudna psihološka in psihoanalitična literatura za samopomoč podpirajo teorijo o stabilnosti razlik med moškimi in ženskami in s tem spontane simbolične strukture dihotomnih položajev moškega in ženske.

Veliko število aktualnih diskusij o spolnem nasilju, spolnem nadlegovanju, nasilju v družini itn. lahko razumemo kot iskanje načinov, kako ohraniti intimnost na razdalji, ki je za oba spola sprejemljiva, kot premik proti enakovrednemu razmerju moči v odnosih. Vendar so

primeri ekstremne moške dominacije, ki navadno ostanejo med partnerjema in jih je težko odkriti, še vedno precej pogosti. Včasih je mož v z vso pravico »posilil« svojo ženo, če se je upirala spolnim odnosom z njim; danes je takšno dejanje deležno javne obsodbe in sodno preganjano, toda trditi, da se za zaprtimi vrati spalnic ne dogaja več, bi bilo več kot naivno.

Medtem ko moški v glavnem ostajajo neodvisni subjekti, ki manifestirajo poželenje, so ženske še vedno pojmovane kot objekti moške želje in posedovanja, v najboljšem primeru kot subjekti z zmernim poželenjem, vendar z možnostjo vzbuditve poželenja pri moških. V večini primerov velja pričakovanje, da ženska seksualnost ostaja omejena na ljubezensko ali zakonsko razmerje; ženska, ki ima več partnerjev, bo še vedno označena kot »lahka«, medtem ko bo moški v enaki situaciji veljal za »izkušenega«. Vrednost ženske se meri po tem, koliko se »špara«, vrednost moških pa po številu osvojenih »objektov«: opozicija malo/mnogo ostaja močno interiorizirana psihološka struktura, kar potrjujejo razlike v številu seksualnih partnerjev pri moških in pri ženskah. Dvojni spolni standardi, ki od vsakega posameznika zahtevajo različne reakcije glede na spol, niso izginili.

Problematična ostaja tudi ženska seksualna želja. Sodobna seksologija obravnava vprašanja seksualne disfunkcije pri obeh spolih na različen način. Pri moških je poudarek navadno na reševanju težav s pojemanjem spolne sle in erektilno disfunkcionalnostjo, pri ženskah pa na doseganju orgazma. Trditve, da se moški lahko izkaže s svojo stalno pripravljenostjo na zadovoljitev vse bolj samozavestnih in seksualno zahtevnih žensk, paradoksalno ne poudarja ženske avtonomije, temveč posredno utrjuje tradicionalni položaj moškega kot glavnega nosilca spolnega akta. Ženska seksualna želja ostaja v veliki meri zapostavljena, kar ohranja tradicionalno prepričanje, da se mora ženska omejiti na čustveno plat, seksualno pa prepustiti moškemu.

Nelagodje ob pojemanju falične moči pa ne prežema le moških, marveč tudi ženske. Vedenjski vzorci moške (spolne) dominacije so še vedno tako močno vkoreninjeni v nezavedno percepcijo našega obnašanja (to, kar Bourdieu imenuje simbolično nasilje), da ženske same nezavedno podpirajo moško premoč, svojo podrejenost pa občutijo kot nekaj povsem običajnega. Mnoge raziskave kažejo, da ženske pri opisovanju moškega, ki bi ga želele imeti za partnerja, zavestno ali podzavestno navajajo *starejšega* in *višjega*; dve tretjini izmed njih celo eksplicitno zavrača po višini manjšega partnerja (Bourdieu, 1998: 41). Ohranjanje običajnih zunanjih znakov seksualne hierarhije kaže na to, da bi bilo v nasprotnem

primeru, torej če bi ženska sprejela nestandardno zunanost para, videti, kot da je *ona* tista, ki vlada – kar bi, paradoksalno, znižalo njen družbeni ugled. Prav tako se mnogim ženskam moški, ki opravljajo gospodinjska dela, ne zdijo *pravi moški*, in o pomoči, ki jim jo nudijo moške, ne govorijo, ker se bojijo, da bi se s tem mož »ponižal« (Bourdieu, 1998: 41-42). Ženske torej ne le sprejemajo zunanje znake dominantne pozicije in družbeno sprejete predstave o tem, da njegova pozicija dejansko *je* dominantna, temveč jo kot tako skušajo ohranjati in predstavljati na zunaj, da ohranijo njegovo *a priori* dostojanstvo, hkrati pa tudi svoje, ki od njih zahteva, da ljubijo samo tiste moške, ki jih na vizualen in/ali intelektualen način »presegajo«³³. Podobno prostovoljno podrejenost opazimo pri klasičnem stereotipu ženske fantazije o seksualni privlačnosti moškega v uniformi. Užitek v strahospoštovanju moškega razkriva podzavestno željo po varnosti, ki jo omogoča moški, pri tem pa ženska sprejme svojo podrejenost kot naravno³⁴. Celó v okviru partnerskih spolnih odnosov si velik delež žensk ne upa »preveč sprostiti zavor«. Ta sram razkriva strah pred tem, da bi, četudi le v mislih, zavrnile svojo podrejenost in postale seksualni subjekt. Njihov vir moči in identitete je torej še vedno močno prežet s tradicionalnim razmerjem moči in seksualnega vedenja med spoloma.

V družbah, ki so razvile sfero intimnosti in čustvenih odnosov, je seksualnost postala eden ključnih elementov v konstrukciji subjektivitete in odnosa do samega sebe. Določene transformacije so sicer občutno približale položaj moškega in ženske, vendar ostajajo seksualne izkušnje v veliki meri spolno strukturirane in v stalni napetosti, ki vlada med položajem moških in žensk že od obdobj, ko je bila seksualnost kot reprodukcijski proces sredstvo za vzpostavljanje družbene moči. V sodobnem času, kot smo videli, kljub nespregljivim nagibanjem k egalitarnosti v odnosih seksualnost še naprej ostaja način za upravičevanje razlik med družbenima spoloma, pri čemer se v namen ohranitve obstoječega reda opira predvsem na psihološke razlike v čustvovanju vsakega od spolov, denimo na tenzijo med čustvi in poželenjem. Že bežen pregled poljudnih psiholoških nasvetov za ženske in moške potrди tezo o ohranjanju tradicionalnih razlik med moškim in žensko: pri nasvetih za moške je v ospredju njihova spolna moč, govor o medicinskih sredstvih za reševanje motenj

³³ Ženske, ki so najbolj naklonjene temu tradicionalnemu modelu, so navadno tiste, ki si s poroko še vedno zagotovijo družbeni status (delavke, trgovke, kmetice itn.); bolj ko se niža objektivna odvisnost, bolj tradicionalni vzorci slabijo (Bourdieu, 1998: 43).

³⁴ Francesco Alberoni razlaga fantazmo uniforme s hipotezo, da si ženska želi močnega moškega, hkrati pa se njegove moči boji. Zaradi tega si ga raje predstavlja oblečenega, kajti oblačilo zakriva grobost telesa, istočasno pa daje slutiti moč in občutek varnosti, ki ga ta moč omogoča. Želja ženske po moškem je v prvi vrsti pogojena z željo po tem, da se zateče v varnost njegovega objema (Alberoni, 1987: 57).

potence (viagra itn.), za ženske nasvete pa je značilen poudarek na izkazovanju njihove čustvene plati, nežnosti, ter na načinih, kako biti dovolj privlačne za pritegnitev pozornosti moških. V mnogih kulturnih reprezentacijah sodobnega časa, ki tvorijo pomemben in legitimen del konstrukcije in percepcije seksualne identitete, najdemo kritiko takšne stereotipne klasifikacije seksualnosti oziroma odziv na spremembe v razmerjih med spoloma. Posledice transformacij in vztrajanje disimetrij, ki smo jih omenjali do sedaj, na specifičen način reflektirajo kulturna dela, ki jih bomo поблиže analizirali v naslednjem poglavju.

4. KULTURNE REPREZENTACIJE SEKSUALNOSTI

Brez kulturno produciranih ritualov in zgodb, ki prikazujejo ter opisujejo seksualnost, človeška seksualnost in seksualni odnosi ne bi obstajali. Za seksualno aktivnost ljudje se moramo ljudje ne le naučiti postopkov, temveč mentalno predelati to, kar delamo, da lahko svojim dejanjem damo smisel. V srednjeveški ali klasični družbi, kjer je bila vsa mesenost podvržena cerkveni ideologiji, so se telesnost in seksualni stiki opirali na omejeno število situacij in družbenih ritualov. V današnjih, individualiziranih družbah potrebujejo medosebni odnosi, želje in njihove manifestacije vedno bolj kompleksne osebne improvizacije, ki se konstruirajo na osnovi osebnih izkušenj in kulturnih prezentacij.

Vedno bolj neposrednih reprezentacij seksualnosti v literaturi, na filmu, v množičnih medijih sodobnega časa, kot opozarja Bozon, ne moremo več interpretirati niti kot transgresije niti kot pretirane poskuse provokacije; marsikatera od teh reprezentacij na svoj edinstven način določa redefinicijo pomenskosti seksualnosti in scenarijev želje. Seksualnost danes ni več cenzurirana, njene eksplicitne reprezentacije so povsem legitimno prisotne tako v kulturnih artefaktih kot v masovnih kulturnih produktih, na primer v oglaševalski industriji, ne da bi bile pri tem označene kot pornografske. Razpršenost in vseprisotnost eroticizma počasi briše mejo, ki se je strukturirala skozi stoletja: v kulturnih produktih so bile manifestacije seksualnosti vedno skrite, lahko so bile sicer nakazane, vendar samo v »lahkotnejših« delih. Kadar so bile (v besedah ali podobah) prikazane eksplicitno, so že od antike naprej pripadale specializiranim, minorim žanrom, navadno skritim očem javnosti in umeščeni na dno literarne ali umetniške lestvice.

4.1. *Erotika in pornografija*

Razlikovanje med »čistim«, erotičnim žanrom, ki evocira ljubezen in strast, ne da pri tem razkrije realni spolni akt, in »umazanim«, vulgarnim pornografskim, ki seksualnost ržgali na najbolj ekspliciten način, se je izoblikovalo šele v prvi polovici 20. stoletja. Distinkcija je bila že od vsega začetka nekoliko variabilna; erotični žanr je moral paziti, da ne preseže dovoljenih meja, pornografski pa se je izogibal vsakršni afektiranosti, da ne bi razočaral pričakovanj svojih odjemalcev. Potreba po natančni ločitvi erotike od pornografije se je pojavila z ekranizacijo seksualnosti v šestdesetih in sedemdesetih letih, saj je, v nasprotju z umikom cenzure z nekaterih prej spornih literarnih del (poleg *Ljubimca lady Chatterley* D. H.

Lawrenca tudi denimo *Lolita* Vladimirja Nabokova in *Sexus* Henryja Millerja), vse bolj očitno prikazovanje seksualnosti na platnu zahtevalo pravno klasifikacijo žanrov. Seksualni akt in golota sta se namreč pričela pojavljati na filmskem platnu tudi v resnih filmih ne več le kot metafore (na primer veter, ki udarja polknice ob zid ali vlak, ki gre v tunel)³⁵. Vendar so meje med pornografskim in erotičnim materialom v zakonskih določilih še sedaj nejasne, danes pa je ločitev med žanroma še toliko bolj kočljiva; ne le, da se prag spodobnosti in sramu nenehno znižuje, težko je postaviti neprekoračljivo mejo med erotičnim in pornografskim, ker so faktorji kot eksplicitno/implicitno, estetsko/odvratno, subtilno/prostaško bolj stvar okusa, morale in kvantitete kakor pa kvalitete.

Če hočemo postaviti kvalitativno razliko med pornografijo in erotiko, moramo upoštevati predvsem reprezentacijo individuuma v posameznem delu: če erotika prikazuje ali opisuje zgodbo o strasti, ki združi dva posameznika, pornografija poda gol spektakel »kosov mesa« (Marzano, 2003: 28), ki spolno občujejo po pravilih, ki naj bi predstavljala popoln užitek. Erotični objekt je erogeno telo, v katerem se udejanji strast in ni razstavljivo na delni objekt nagonске zadovoljitve, pornografski objekt pa je telo, razkrojeno na erogene *kose*, ki nimajo nobenega stika z osebo, ki ji pripadajo. Bistvo erotičnega dela je prikazovanje skrivnostnosti seksualnega združenja, enigme telesa in poželenja, pri čemer subjekt ohrani svojo inetgriteto. Marzanova trdi, da pornografsko delo seksualnost pravzaprav *zanika*, ker subjekt dehumanizira – zoomirani genitalni predeli v pornografskih filmih bi lahko pripadali komurkoli in delujejo bolj kot filmski dekor kakor človeški element. Spolna združitev izgubi ves značaj edinstvenosti in postane samo del verige vedno enainistega, neštetokrat ponovljivega akta, kjer šteje samo kvantiteta. Na podlagi te distinkcije lahko primerjamo *Zadnji tango v Parizu*³⁶, ki ne more biti pornografski film – kontroverzen prizor analnega spolnega akta prikazuje obskurne in enigmatične, nagonске dimenzije seksualnosti, v nobenem trenutku pa ne skuša izničiti subjektivitete protagonistov, in *Globoko grlo*³⁷, režiran istega leta, ki nasprotno reducira seksualnost na serijo kodificiranih aktov.

³⁵ V filmih Ingmarja Bergmana, denimo, je poleg golote prisotnih veliko seksualnih frustracij, impulzov, ki so prikazani na bolj prikrit, nejasen način; razlika z današnjim prikazovanjem podobnih tem je, da danes lahko brez cenzure prikažemo bolj razgaljeno telo (Milek, 2003).

³⁶ Film Bernarda Bertoluccija, 1972, z Marlonom Brandom in Mario Schneider. Paul, čigar žena je naredila samomor, sreča ob ogledu stanovanja Jeanne, mlado igralko, ki je tik pred poroko. V hipu ju prevzame silovita strast; dogovorita se, da se bosta tri dni zapored dobila v stanovanju, ne da bi si postavljala kakršna koli vprašanja drug o drugem. Med njunimi srečanji Paul vsili Jeanne svoj mačistični pogled na spolne odnose. Ko Paul razdre dogovor in sledi svoji ljubici domov, ga ona ubije. Na ta način film sledi počasnemu umikanju Paulove možatosti, ki ga počasi »humanizira«.

³⁷ Prvi pornografski film z zgodbo (režiral ga je Gérard Damiano, 1972, glavna vloga: Linda Lovelace), ki je požel izjemen uspeh. Kljub izrazito moški fantaziji – glavna protagonistka ima v grlu klitoris in se lahko

Razlikovanje med žanroma je lahko, kot ugotavlja Bozon, težavno tudi zaradi nesorazmerja med jezikovnim stilom in opisovanimi prizori: *Zgodba o O* (Pauline Réage, 1954), knjiga, na podlagi katere je bil v sedemdesetih letih posnet film, opisuje ekstremne sadomazohistične prizore z zornega kota ženske, ki se je kot »sužnja ljubezni« naučila ljubiti, vendar v izčiščenem slogu, ki se spretno izogne eksplicitnim besedam. Ob izidu je bila zaradi vsebine knjiga proglašena za pornografsko. Nekaj let kasneje je bil erotično-eksotični roman *Emmanuelle* (Maryat Rollet-Andriane *alias* Emmanuelle Arsan), prav tako adaptiran na veliko platno, ki opisuje erotično iniciacijo mlade diplomatove žene v Bangkoku, označen kot elegantno erotičen in nasprotje *Zgodbi o O*; vendar pri obeh bolj kot nasprotje opazimo podobnosti, in sicer v stereotipiziranih opisih ženske, ki »se najde« s posredovanjem dominantnega moškega pobudnika.

Poraba pornografskega materiala je najbolj razširjena med manj izobraženim slojem prebivalstva, v večji meri med moškimi kot med ženskami (Bozon, 2003: 101). Antipornografsko gibanje v osemdesetih letih je predvsem v Združenih državah Amerike pripomoglo k strukturiranemu izvajanju analiz o povezavah med pornografijo in nasiljem. Nasprotniki pornografije vidijo v konzumiranju teh vsebin povod za nasilna dejanja nad ženskami, predvsem posilstvo, zagovorniki pa trdijo, da ima pornografija nasproten učinek nižanja agresivnih pulzij in da so prizori nasilja nad ženskami pogostejši v nepornografskih filmih. Dejansko ostaja vprašanje na teoretični in predvsem etični ravni, ker je realni učinek pornografije na dejanja v praksi zelo težko dokazati, na podlagi laboratorijskih poskusov pa skoraj nemogoče³⁸.

Vendar se analiza kulturnih reprezentacij seksualnosti v sodobnem času ne more omejiti na pornografske vsebine in na polemike, ki jih sproža. Elementi, ki so bili prej klasificirani kot pornografski, se v začetku 21. stoletja pojavljajo v množičnih medijih (oglasnih sporočilih, revijah itn.), v literaturi, v vseh vrstah spektaklov itn. V ženskih revijah najdemo vedno bolj eksplicitne nasvete za izvrševanje seksualnih tehnik. Romantične komedije ali policijski

zadovolji le z oralnim seksom – je bil to prvi svojega žanra, ki je v običajne kinodvorane privabil moške in njihove žene (McLaren, 1999: 184).

³⁸ Francoski strokovnjaki so na podlagi raziskave razločili dve skupini moških porabnikov pornografskega materiala: moški, starejši od 40 let, naj bi pornografske in erotične vsebine potrebovali za popestritev svoje spolne aktivnosti, ki je višja od običajne; mlajši od 40 let pa imajo bolj heterogene značilnosti. Manj pogosto uporabljajo pornografske vsebine v paru in so manj spolno aktivni. Določen del mlajših porabnikov se poslužuje tega materiala za pomoč pri redni masturbaciji ali za nadomestilo seksualne aktivnosti nasploh (Bozon, 2003: 101).

romani, ki ne veljajo za erotične ali pornografske, dostikrat vsebujejo precej eksplicitne erotične prizore. Reprerentacije seksualnosti niso problematične le v pornografskih produktih nizke kvalitete – *soft* erotika ali pornografija, ki prikazuje popolna, retuširana, skoraj umetna telesa, prav tako kakor »vulgarna« pornografija utrjuje stereotipno podobo moškosti in ženskosti ter razmerja med poželenjem in užitkom. Naomi Wolf denimo meni, da seksualna eksplicitnost podob v množičnih medijih, predvsem v oglasih (imenuje jih *lepotna pornografija*) ni relevantna za analizo te stereotipizacije; če naj namreč eksplicitno pomeni iskreno in razkrivajoče, potem bi morale erotične podobe prikazovati neprisiljene, resnične ženske in moške v kontekstu seksualnega zaupanja. Vendar pa je reprezentacija žensk pravzaprav cenzurirana, ker ne prikazuje ženske seksualnosti – prikazuje le *eno* uradno verzijo manekenskega prototipa ženske, ki o ženski in njenemu poželenju pove zelo malo. Ženske v družbi, kjer javna golota ni v navadi, redko vidijo, kako so druge ženske v *resnici* videti gole; vidijo samo identične humanoidne produkte, ki imajo za osnovo približek ženskega telesa (Wolf, 1991: 136).

Meje med spodobno in vulgarno reprezentacijo seksualnosti so postale predmet diskusij v zadnjih nekaj letih s porastom filmskih in knjižnih del, ki so šokirala javnost z eksplicitnim, necenzuriranim prikazovanjem in opisovanjem seksualnih odnosov, od katerih pa je vsako na svoj način odsev kompleksnosti konstrukcije sebstva v današnji individualizirani družbi. V Franciji so od konca prejšnjega in preloma tega tisočletja t.i. kontroverzna dela, kot na primer romani Michela Huellebecqua (*Osnovni delci, Platforma*), Virginie Despentes (*Ljubke stvari, Posili me!*, roman, ki je bil ekraniziran in prikazan tudi pri nas), Catherine Millet (*Seksualno življenje Catherine M.*), Nelly Arcan (*Kurba*) in drugi, predvsem pa množica filmov, med drugimi celotna filmografija Catherine Breillat, *Intimnost* Patricea Chereauja, *Pornograf* Bertranda Bonella, *Nepovratno* Casparja Noéja, *Pianistka* Michalea Hanekeja itn., razdelila javnost glede svojega pornografskega oziroma nepornografskega značaja. Vendar pri teh avtorjih ne gre za željo po ekshibicionističnem užitku šokiranja gledalcev, temveč za poskus razbitja stereotipizirane predstave o seksualnosti kot neproblematični aktivnosti, za katero zadostuje, da jo preprosto razkrijemo. Objektivizacija intimnih aktov je eden od načinov, ki omogoča pogled z drugega zornega kota na težavno izražanje ženske seksualne želje v družbi, v kateri še vedno dominirajo moški seksualni scenariji, na intimne posledice sprememb v odnosih med moškimi in ženskami, na vedno večjo raznolikost načinov za samoizražanje skozi seksualne izkušnje. Našteta dela tematizirajo in vrednotijo seksualnost na zelo različne načine, vendar je njihova skupna točka ta, da ne gre za preproste vaje v slogu, temveč za

močno avtorsko angažiranost v povezavi z aktualno problematiko. V ta namen si bomo podrobneje pogledali filma *Romanca X* avtorice Catherine Breillat in *Intimnost* Patricea Chereauja, ki sta sicer le dva izmed omenjenih reprezentativnih primerov problematizacije seksualnih scenarijev, a dovolj specifična za vpogled v način kulturnega odziva na aktualne transformacije na tem področju.

4.2. Romanca X ali vagina brez ženske

Eden najreprezentativnejših primerov upora proti obstoječim vzorcem moške dominacije se kaže v delu Catherine Breillat³⁹, ki je za svoje izrazno sredstvo izbrala pornografijo. Avtorica sicer nikjer ne razloži, na kakšen način pornografski jezik pomaga ženski stopiti iz paradigme moške dominacije, vendar pri svojem izražanju seksualnosti erotike ne sprejema: »Erotika je popolno ponižanje ženske. Je sprejemljivo, ker je prijetno na pogled. Pornografija pa je grda, in jaz imam raje grdo« (Breillat v Marzano, 2003: 212). Pornografija in hkratno zavračanje erotičnega je v filmih Breillatove izenačena s trangresijo in revoltom proti moški superiornosti, grdota je po njenem prepričanju ogledalo moško-ženskih odnosov. Skozi svoje filme in romane išče ženski odgovor na »mačistično erotiko«, pri čemer je le-ta večinoma brutalen in nasilen. Njen namen je ponižati moške, jim dokazati, da je njihov trud nadvladati žensko zaman; ženske so namreč tiste, ki vladajo njim, ker jih »pogoltnejo«: »Me pa se skrivaj smejimo vaši naivni domišljavosti, prepričani, da čutimo v sebi bolni curek vašega semena, izgubljen nekje v naši notranjosti« (Breillat, 2001: 111). Ko se Catherine Breillat loti reprezentacije seksualnega akta, ga navadno realizira v obliki posilstva ali brutalnega spolnega akta. Moško poželenje je po njenem prepričanju simbol moškega nasilja in ženske podrejenosti, zato avtorica zreducira svoje moške protagoniste na stereotipe, osebe brez identitete ali psihološke globine, na vloge, za katerimi ostane le goli seksualni objekt.

Penetracija je v očeh Catherine Breillat druga beseda za odnos med moškim in žensko. Seksualnost ni nič drugega kot bitka za premoč in »osvojitvev«, ki skuša skozi spolni akt prikazati samo eno stvar: ponižanje. Catherine Breillat govori o ženskem spolnem organu kot zatiranem, vendar »polnem ubijalske moči« (Breillat, 2001: 109-10); poželenje moških ima

³⁹ Catherine Breillat je filmska režiserka, scenaristka in avtorica več romanov, med katerimi sta najbolj znana *Čisto pravo mlado dekle* (*Une vraie jeune fille*, 2000) in *Pornokracija* (*Pornocratie*, 2001). Poleg *Romanca X* (1999), njenega najbolj znanega filma, je posnela med drugim tudi *Popolna ljubezen!* (*Parfait amour!*, 1996), *Vse o moji sestri* (*A ma sœur!*, 2001), *Kratka pot* (*Brève Traversée*, 2001), *Seks je komedija* (*Sex is comedy*, 2002), *Anatomija pekla* (*Anatomie de l'enfer*, 2003).

samo en cilj, ki je ubiti žensko, pri čemer poželjen je ženske ni več kot gola podrejenost in predaja ponosa. Junakinje njenih zgodb in filmov so »lucidne žrtve«, ženske, ki se zavedajo otopelosti moških in hočejo postati »gospodarice svojih gospodarjev«. V *Romanci X*⁴⁰ je to Marie, ki se po treh mesecih skupnega življenja s svojim fantom Paulom, ko ji le-ta sporoči, da ne trenutno noče in ne more imeti spolnih odnosov z njo, ker bi je sicer ne mogel več spoštovati (»Potrpi, tudi z drugimi puncami je bilo tako – en teden sva seksala, potem pa pol leta nič«), spusti v obsesivno, peklensko in avtodestruktivno potovanje iskanja same sebe skozi seksualne eksperimente s tremi moškimi, od katerih ima vsak natančno določeno vlogo in na podlagi česar lahko analiziramo Breillatovo koncepcijo seksualnosti. V *Romanci* je seksualnost potisnjena na ekstremni rob svojih meja, razsekana na *biološko* dimenzijo, ki jo pooseblja prokreator Paul v vlogi soproga, dimenzijo *čistega eroticizma*, ki jo Marie izkusi z dominatorjem Paolom, in *sado-mazohistično spiritualno* dimenzijo v osebi Roberta, »moškega z deset tisoč ženskami« in železnimi rekviziti. Seksualnost je tako popolnoma odtrgana od telesnosti, spolni akt obstaja samo v glavi. Marie, ki se poda v iskanje užitka, svoje *pravice*, ki ji jo Paul odreka, se na svoji poti vedno bolj trga, njeno telo je z vsakim spolnim odnosom bolj oddaljeno od njenih misli, njena vagina je vedno bolj podobna stranišni školjki, v katero se moški izprazni (kot se izrazi neznanec, ki jo posili na stopnišču).

Če Octavio Paz trdi, da so ljubezen, seksualnost in eroticizem trije elementi kompleksne, vendar nedvomne interakcije, mu Catherine Breillat s svojim pogledom na seksualnost v celoti oporeka: do skrajnosti deviriliziran Paul ne zna ljubiti in se obenem ljubiti, ljubezen in eroticizem sta pri njem torej popolnoma ločena, prav tako pa je ločena prokreativna seksualnost, ki postane zvedena na svojo najbolj ekstremno funkcionalnost: na oploditev *in vitro* – brez ljubezni, brez užitka, ostane le gola funkcija.

Popolna ločitev Mariejinega telesa od možganov, vagine od glave, je izražena v najbolj izčiščeni obliki v prizoru, kjer leži na ginekološkem stolu, njena vagina pa je »poskusni objekt« študentov medicine, ki vanjo po vrsti vtiskajo orokavičene prste. Marie je zreducirana na svoj spolni organ, ki postane tako sam svoja entiteta. Seksualnost, kot jo vidimo skozi klinično, sterilno oko kamere Catherine Breillat, presega meje človeških odnosov in postane orodje za razpad človekove subjektivnosti; simbolična ločitev spolnih organov in preostalega telesa ter zanikanje vsakršne možnosti užitka pravzaprav odvzamejo seksualnosti element

⁴⁰ *Romance X*, 1999, režija in scenarij Catherine Breillat, v glavnih vlogah Caroline Ducey, Sagamore Stévenin, François Berléand, Rocco Siffredi.

človeškosti. (Ženski) seksualni užitek je tako za Catherine Breillat sredstvo *par excellence* za izničenje človeške subjektivitete. Marie na koncu po množtvu seksualnih izkušenj paradoksalno doseže neke vrste »spiritualnega devišтва« (Jousse, 1999), izvor nesreče (zavrnjena telesna ljubezen) pa se pretvori v edino možno aktivno polnost telesa (otrokovo rojstvo na koncu).

4.3. *Intimnost ali moško nelagodje*

Pomembno plat posledic transformacijskega procesa seksualnosti današnje družbe problematizira film *Intimnost*⁴¹ Patricea Chereauja, ki za izhodiščno premiso odnosov med moškim in žensko postavi *čisti eroticizem*: vse, kar na začetku (filma in njunega odnosa) družijo Jaya in Claire, je hlastnost, nevrotičnost, zasoplost njunih teles v zgodnjepopoldanskih sredah na tleh njegovega umazanega podnajemniškega stanovanja. Intimnost med njima se v pravem pomenu besede (*intimus*, kar je v notranjosti, globlje) prične pri najbolj intimnem – seksualni odnos je namreč »ena trdnjav notranjosti, izkušnja, v kateri osamljeno človeško bitje, in dve bitji, ki ju vleče skupaj celovita komunikacija, lahko odkrijeta neposnemljivo obliko svoje identitete« (Morel Cinq-Mars, v Marzano, 2003: 160). Njuna komunikacija je iskanje užitka, *sensation seeking*, kot pravi Bauman, ki se hrani z energijo njunega poželenja toliko časa, dokler nekdo od njiju ne skuša porušiti meja intimnosti, ki sta jih (prostovoljno ali ne) postavila kot edine zavezujoče. Prestopi jo Jay – ki ne ve, da je Claire poročena amaterska igralka in mati desetletnega fantka, pa to hoče izvedeti; Claire prav tako ne ve, da je Jay ločen propadel glasbenik, a tega tudi noče vedeti. S trenutkom, ko Jay prične slediti Claire in aktivno posegati v tisti del njenega zasebnega življenja, ki ga ni imela namena deliti z njim, ko se v njem zbudi naval skoraj perverzega ljubosumja do njenega moža in se ga hkrati poloti želja po posedovanju domnevno svojega seksualnega subjekta, se možnost neodvisnega, prostolebdečega eroticizma izniči. Seksualnost se izkaže kot Jayev filter za prečiščevanje svoje melanholije po ženinem odhodu in Clairin izstop iz vsakdanjega iskanja identitete (ob možu, ki ne vidi, da njegova žena, ko pride domov iz zanikrnega gledališča, ne neha igrati vloge - »še tega ne veš, kako bi me prizadel«, mu očita Claire) – dobi torej pomen različnih

⁴¹ *Intimité/Intimacy*, 2000, režija Patrice Chereau, scenarij Anne-Louise Trividic in Patrice Chereau po knjižni predlogi Hanifa Kureishija, v glavnih vlogah Mark Rylance, Kerry Fox, Timothy Spall. Film je povzročil mnogo provokativnih odzivov zaradi eksplicitnih seksualnih prizorov na začetku, predvsem zaradi prizora oralnega spolnega odnosa. Čeprav gre za nesimulirane prizore seksualnega akta, jih na podlagi zgoraj navedene distinkcije med pronografijo in erotiko težko označimo za pornografske; gre namreč za pogled v intimnost dveh ljudi, ki na začetku vesta drug o drugem prav toliko kot gledalec, kasneje pa se razvije tudi njuna osebna identiteta. Režiser sam pravi, da njegov namen ni bil šokirati, temveč bi rad »samo opisal realnost, a tako, da se čuti, da ljubim značaje na platnu, z vsemi njihovimi napakami, norostmi in stiskami« (Milek, 2003).

intimnih orientacij dveh posameznikov, ki se med sabo v širšem kulturnem kontekstu ne ujemata. Čeprav ostaja Claire na eni strani dominirana (ostane namreč z možem), jasno zavrne Jayevo dominacijo in željo po posesivnosti. »Prišla sem v tvoje naročje, ker sem si to želela; kaj naj bi ti dala več«, je njen odgovor na Jayevo prošnjo, naj ostane.

Chereau opiše brutalno odkrit človeški paradoks o iskanju smisla in hkratnem zavračanju odgovornosti, ki ga le-ta zahteva, in hkrati pokaže, da je pregovorna dispozicija moških k eroticizmu brez bremena ljubezni v današnjem času, kjer je ustvarjanje subjektivitete reflektivni proces, kot pravi Giddens, in pri katerem je seksualnost temeljni element te konstrukcije, lahko izjemno problematična. Po drugi strani pa vidimo spremembe v ženski seksualnosti: ženska je tista, ki se odloči stopiti v seksualno razmerje, ki izrazi svojo seksualno željo in da pobudo; če je bil seksualni cikel včasih po rojstvu otroka za žensko zaključen, danes ni več tako – ženska lahko enako uživa seksualno življenje tudi v zrelih letih. Človekovo življenje je fragmentirano v globalnem – morda je Jay Clairin prvi, morda deseti ljubimec – in posamičnem smislu – Claire sama odloča, kolikšen del svoje intimnosti bo naklonila možu, kolikšnega ljubimcu in kolikšnega ostalim ljudem. Dojemanje časovnega poteka življenjskega ciklusa ni linearno, temveč se orientira po časovno razpršenih dogodkih, ki zaznamujejo posameznikovo subjektiviteto. Jay živi od srede do srede, od dneva, ko je zapustil bivšo ženo do časa, ko je k njemu pričela prihajati Claire. To nezadržno iskanje opornih točk, centra, najboljšo opiše Clairina prijateljica s pomenljivim »Prvič, ko sem umrla...«.

V obeh primerih se avtorja analiziranih del soočata s kompleksnostjo realizacije seksualnih scenarijev v današnjem času, zaznamovanem z reflektivnostjo in fragmentiranostjo poznomodernosti, ki smo jih omenjali v prejšnjem poglavju. Catherine Breillat se v svojih filmih, predvsem pa v *Romanci X*, posveča problematizaciji ženske spolne želje, ki po njenem mnenju ostaja vkleščena v senci moške dominacije. Način, s katerim se bori proti klasični stereotipizaciji, se marsikomu zdi neokusen ali grob, a prav z estetiko grdega oziroma vulgarnega avtorica postavlja pod vprašaj žensko kot subjekt moškega poželenja. Z razvrednotenjem svojih moških junakov, ki so ali goli spolni avtomati ali pa povsem nezmožni podati seksualni užitek, stopi v ospredje ženska in njena potreba po spolnosti – na ta način je tako ženska tista, ki postane glavna nosilka seksualne aktivnosti, moški pa postane njen objekt. Čisti eroticizem ima v tem smislu funkcijo rušenja iluzije o enakopravnosti med moškimi in ženskami in o ženski emancipaciji, seksualna identiteta ženske pa se skuša z

njegovo pomočjo izpreči iz kolesja še vedno obstoječih spolnih razlik. Transgresija pri Breillatovi in mnogih filmih, ki so sledili njenemu zgledu, posega po orožju zavračanja vsakršnih splošno sprejetih stereotipov in seksualnih vzorcev in jih dejansko pokonča (v filmu *Posili me!* Virginie Despentes je nasilje kot upor proti ustaljenemu redu prignan do skrajnosti – avtorica odvzame seksualnemu aktu vsakršen pomen, kar protagonistki manifestirata z rušenjem in ubijanjem vsega humanega okrog njiju). Koncepti egalitarnosti so pri Breillatovi nemogoči, ker stojijo na lažnih temeljih; moška dominacija je v njenih očeh neovrgljiva in trajno problematična, sredstvo, ki uničuje možnost ženske želje, zato je edina možnost za žensko, da se tej dominaciji upre in skuša najti svojo zadovoljitev – z nasiljem.

Intimnost reflektira spremembe v medsebojnih odnosih z moške in ženske plati; po eni strani predstavlja moškega, ki niha med epizodično seksualnostjo in čustveno angažiranostjo ter ju ne zmore uskladiti, po drugi strani pa priča o emancipaciji ženske seksualnosti in njeni legitimni manifestaciji, katere realizacija in obstoj oziroma prekinitev odvisna izključno od posameznikove osebne odločitve. Odnos, ki poteka med junakoma, je reprezentativen primer transformacij poznomoderne seksualnosti, o kateri govori Giddens – epizodično seksualno razmerje – in pri katerem je pogoj ter v začetku tudi edina komponenta čisti eroticizem. Takojšnja seksualizacija razmerja med junakoma bi se morda lahko razvila v odnos, ki smo ga poimenovali poznomoderna romanca, vendar se to v njenem primeru zaradi različnih razlogov ne zgodi. Prešuštvo, še posebej žensko, ki je bilo v predmoderni dobi ostro obsojano, je danes podvrženo individualni moralni presoji; Clairin mož, denimo, obsoja njeno zunajzakonsko afero manj kot, paradoksalno, njen ljubimec, in jo sprejme kot del njunega odnosa, ne pa kot razlog za njegov razpad. Jayeva nezmožnost ohranitve odnosa na ravni čistega eroticizma ovrže Baumanovo tezo o popolni neodvisnosti eroticizma in potrjuje domnevo, da čisti eroticizem sicer lahko obstaja brez čustvenega elementa, vendar se v veliki meri kot tak ne ohrani razen v zelo specifičnih okoliščinah, o katerih smo govorili v prejšnjem poglavju.

Seksualni prizori, ki po mnenju nekaterih kritikov presegajo meje dovoljenega v nepornografskem žanru, imajo v ten kontekstu povsem drug pomen. Avtentičen pornografski jezik pravzaprav ne more biti ustrezna opredelitev navedenih (in še nekaterih drugih) del, ker ne ustreza klasifikaciji, ki smo jo podali na začetku poglavja: spolni akt med junaki namreč nikakor ne skuša razrušiti junakove subjektivitete, marveč postavi pod vprašaj realizacijo določenega seksualnega scenarija. Pornografski pristop, ki razvrednoti človekovo integriteto,

je značilen le za odnos do seksualnosti moških junakov v delih Catherine Breillat, ki ga je zavestno uporabila kot sredstvo za ukinjanje njihove simbolične in konkretne dominacije. V globljem smislu pa se, kot smo skušali pokazati, tovrstna reprezentacija seksualnosti v širšem smislu kaže kot izrazito politično angažirana oblika upora proti tradicionalnim vzorcem spolne delitve in družbenim zahtevam po njihovem ohranjanju. Seksualnost kot glavna tema nekega dela nikakor ne more igrati samo vloge seksualnosti, marveč mora imeti nujno svoj razlog in podpomen, da se kaže na način, na kakršnega se v omenjenih delih. Če gre pri Chereauju bolj za reprezentacijo iskrenosti v smislu problematiziranja intimnosti v današnjem času, pa Breillatova ubere pot izven vseh izhojenih steza in svojim junakom ne pušča več v seksualnosti nobenega užitka.

5. ZAKLJUČEK

Dolgotrajen razvoj seksualnosti v kulturni in družbeni kontekstualizaciji od njene reproduktivne vloge do edine zares revolucionarne novosti 20. stoletja, izuma plastične seksualnosti oziroma eroticizma, razkriva, kot smo skušali pokazati v pričujočem delu, kompleksnost tega področja človekovega obnašanja, katerega značilnosti ni mogoče omejiti na biološko raven oziroma ga razložiti izključno s seksološkega vidika. Analizirali smo nekatere družbene dejavnike, ki so pomagali preoblikovati percepcijo seksualnosti; s padcem enega samega veljavnega modela »normalne« seksualnosti in postopnim legitimiranjem vedno več raznolikih seksualnih praks kot manjšinskih, ne pa več patoloških, je denimo postala kompleksno, neenotno, kulturno karakterizirano področje posameznikovega in družbenega bivanja⁴², s postopnim oblikovanjem poznomoderne identitete kot poljubno gnetljivega kulturnega produkta, s katerim se lahko človek prosto premešča v družbenem redu, pa se je prelila v eroticizem kot enega od načinov izražanja te identitete.

Dejstvu, da je danes seksualnost centralni element naše družbe in da preplavlja vse sfere družbenega in zasebnega življenja do te mere, da meje med zasebnim in javnim skoraj ne čutimo več (nekoliko sprevržena posledica te transparentnosti je na primer pojav zasvojenosti s spolnostjo, ki se je v poznomodernem obdobju pridružila mnogim drugim odvisnostim in postala, poleg resnih analiz, še ena hvaležna tema terapevtskih priročnikov za samopomoč), bi težko oporekali, prav kot tudi ne moremo nasprotovati trditvi, da te spremembe vplivajo na posameznikovo dožemanje seksualne subjektivitete. Vendar bi transformacije seksualnosti zadnjih desetletij 20. stoletja, kakor ugotavlja Bozon, raje kot revolucionarne označili kot spremembe v *individualizaciji* vedenjskih vzorcev in idealov, ki so jo spremljale tudi drugi družbeni fenomenni, od katerih je najpomembnejša ekonomska liberalizacija ženske. Če bi govorili o revoluciji, bi morali predpostaviti, da so v šestdesetih in sedemdesetih letih naenkrat popustili ventili, ki so stoletja zavirali izražanje seksualnih impulzov, vendar podrobnejša analiza te interpretacije ne potrди. Individualizacija seksualnosti pa nasprotno označuje pospešitev prehoda od eksternih nadzornih mehanizmov in disciplin k internim, ki temeljijo na individualni odgovornosti.

⁴² Stališča do minornih seksualnih vedenj se v različnih okoljih seveda močno razlikujejo; v nekaterih anglosaksonskih deželah denimo ni nelegitimno napadati javne osebe zaradi njihove seksualne usmerjenosti, kar je v veliki meri dediščina religiozne tradicije iz časov reformacije (Bozon, 2003: 125).

Med te transformacije sodi razvoj sotočne ljubezni kot temelj medosebnega razmerja v nasprotju s tradicionalno ekonomsko odvisnostjo v instituciji poroke, kvantitativno povečanje seksualnih in partnerskih odnosov v življenju, skrajšanje obdobja materinstva in podaljšanje ženske seksualne aktivnosti. Videli smo, da je zadovoljiva seksualnost postala ključnega pomena za obstoj odnosa in da se je seksualni repertoar precej razširil – raziskave v Franciji iz leta 1992 so denimo pokazale, da je oralni seks postal v večini primerov običajni del seksualnosti in izraz želje po recipročnosti (Bozon, 2003: 37). Ta banalizacija oralne seksualnosti je pomembna predvsem zato, ker je felacija precej časa veljala za specialiteto prostitutk in periferno spolno prakso. Strah pred imeti otroke (preveč otrok) je v sodobnem času zamenjala želja imeti otroke (v manjšem številu). Plodnost je tako postala osebni projekt, katerega breme je v vsakodnevni organizaciji precej manjše, nadzor nad njo pa je z modernimi metodami kontracepcije relativno preprost. Interni nadzor nad vstopanjem v ljubezenska in seksualna razmerja je prevladujoč tudi pri najstnikih, ki si ustvarjajo lastne kodekse (referenčne zgodbe), temelječe na izkušnjah vrstnikov, ne pa na družbenih normah.

Z emancipacijo ženske seksualnosti in razvojem novih oblik heteroseksualnih odnosov pa so na dan primezele nove težave: kako uskladiti tradicionalno željo moških po dominaciji, posedovanju ali preprosto skrbi za šibkejšega z zahtevo po egalitarnosti? Kako združiti zahtevo po reciprociteti z individualno realizacijo? Kako razbremeniti ženske podzavestnega občutka, da njihov položaj *mora* biti podrejen? Ena od posledic liberalizacije seksualnosti je tudi dejstvo, da se v javnih diskusijah pretresajo vprašanja o ženski podrejenosti in družinskem nasilju, ženske pa imajo legitimno možnost sodnega pregona spolnega nasilja, četudi ostaja le-to za domačimi stenami še vedno prisotno. Po drugi strani se moški počutijo vse bolj ogrožene zaradi porasta ženske samozavesti in zahtev po enakopravnosti. Njihova patriarhalna vloga se je ob ekonomsko neodvisni ženski, ki vsaj teoretično lahko zasede njegovo mesto skrbnika družine, znašla na razpokajočem ledu, in frustracije ob tem se pri nekaterih manifestirajo prav v obliki nasilja. Z novimi normativi v okviru razmerja, ki temeljijo na medsebojni enakosti in recipročnosti, so moški skorajda obvezani razvijati tudi čustveno plat, ki v stereotipni predstavi pripada le ženskam; ob tem se jim zdi, da morajo še toliko bolj dokazovati svojo moštost kot prej, ko je bila njihova premoč pogojena že samo z ugodnejšim ekonomskim položajem. Morda domneva, da popularizacija množične porabe tabletko proti erektilni disfunkciji pomeni simptom prдавnega podzavestnega strahu pred nezmožnostjo dokaza svoje moškosti, v tem kontekstu niti ni tako napačna.

Z raziskovanjem razvoja in sprememb na področju seksualnosti, ki smo jo definirali kot družbeni konstrukt, smo prišli do zaključka, da se demokratizacija seksualnosti le počasi premika pod površje ustaljenih mentalnih vzorcev. Kljub spremenljivosti identitet, ne le na mentalni, temveč tudi na telesni ravni (s spremembo spola, s plastičnimi operacijami itn.), so se dejanske vloge žensk in moških spremenile mnogo manj, kot bi pričakovali; trdna stališča do razporeditve seksualnih vlog in moči so namreč vpisana v *družbeno nezavedno* seksualnosti, ki se spreminja z neprimerno manjšo hitrostjo. Diskusije na temo estetike razkritega telesa v kulturnih reprezentacijah in v medijih so danes brezpredmetne, če se hkrati ne vprašamo o njihovem ideološkem ozadju, ki podpira tradicionalno spolno hierarhijo. Primer tega je denimo veliko večja prisotnost golega ženskega kot moškega telesa, kar posredno implicira njihovo ranljivost in podrejenost. Banalizacija prikazovanja golih ženskih prsi in precej bolj zadržano razkrivanje moških spolnih organov pričajo o kulturni samoumevnosti moške premoči. Feministke opozarjajo, da predvsem ekonomske institucije temeljijo na ustaljeni delitvi spolov, zaradi česar spodbujajo njeno ohranitev; družbene in politične razsežnosti simbolične delitev seksualnih vlog se tako kulturno ustvarjajo temeljnih družbenih in političnih inštitucij – države, šole, družine – in globalni dolgoročni premik od androcentrično usmerjene družbe se, kot trdi Bourdieu, lahko začne šele s politično akcijo znotraj le-teh. Vendar ni dvoma, da so procesi izkoreninjenja tako močnih vzorcev, ki so se utrjevali skozi zgodovinske družbene in kulturne spremembe, vse prej kot preprosti, saj dejansko zahtevajo vpostavitve novega svetovnega reda.

Aktualne kulturne reprezentacije seksualnosti, ki problematizirajo transformacije na področju intimnosti v zadnjih nekaj desetletjih in na svoj način ponujajo redefinicije pomenov seksualnosti in seksualnih scenarijev, so prav tako eden ključnih pokazateljev potrebe po sprevrženju obstoječega. Pri odstiranju kompleksnosti posameznikove identifikacije v sodobnem individualiziranem svetu se avtorji teh del poslužujejo značilne poznomoderne težnje po »vse videti«, »vse vedeti«, torej tudi »vse razkriti«, ki je že davno izgubilo značaj provokativnega, vendar z drugačnim ciljem kot izčiščene, retuširane in estetsko všečne reprezentacije teles ter spolnih aktov, ki namenoma ohranjajo v naši podzavesti tradicionalne vzorce kulturnih zahtev kot edine pravilne. Seksualni akt je prav zato v vseh primerih prikazan v svoji grobi, brutalni, umazani, živalski obliki oziroma kot posilstvo ali sadomazohizem; kot tak ni več le sredstvo političnega diskurza, marveč politični diskurz sam. Transgresija v reprezentacijah seksualnosti, ki z zavračanjem estetskih meril povzroča nelagodje pogleda, ima ne glede na to, da se pojavlja v zelo različnih oblikah, samo en namen:

rušiti ustaljeni red in razbiti lažni liberalizem. Naj gre za ženski revolt proti moški dominaciji, za nezmožnost udejanjanja seksualne želje, za opolzko razgaljanje najiintimnejših trenutkov, seksualnost se v vseh primerih kaže kot *problem*. In tukaj ne govorimo o problemu seganja na področje pornografskega, kajti nedvoumna in edina funkcija pornografskega je spolno vzburiti svojega gledalca, te pa v omenjenih reprezentacijah ni, nasprotno – njihovo izzivanje že znanega in običajnega deluje moteče. Problem, ki ga te transgresije skušajo spraskati izpod družbene in kulturne skorje zgodovine človeške seksualnosti, se dotika neravnovesja med nezavednim oziroma simbolnim nasilnim ohranjanjem spolne hierarhije in poznomodernim svodobnim vidikom seksualnosti kot pomembnega dela konstrukcije posameznikove identitete. Konflikt med nasiljem, ki ga ne vidimo, in svobodo, ki jo občutimo kot tako le na videz, se manifestira na različne načine in na različnih družbenih in individualnih ravneh. V kulturnih reprezentacijah, ki seksualnosti ne prikazujejo kot neproblematičnega, samoumevnega dela človeških intimnih odnosov, se upor proti takim poenostavitvam ne more izraziti drugače kot na nasilen in odvrčajoč način. *La chair est triste*, kot bi rekel Stéphane Mallarmé, in morda bi lahko res zatrdili, da je človekovo telo in njegova seksualnost v času eroticizma, paradoksalno, bolj nesrečno kot bi moralo biti.

Georges Bataille je zapisal, da se »človekova seksualnost razlikuje od živalske natanko v tem, da postavi pod vprašaj njegovo notranje življenje« (Bataille, 1957: 35). Seksualnost je ogledalo človeka in njegovih nasprotij. Prek nje je človek definiral svoj družbeni položaj in na podlagi spolnih razlik ustvaril hierarhično lestvico, ki se je v podzavestnem dojemanju človeškega bivanja, v njegovem praspominu, obdržala skozi stoletja vse do danes, ko so njeni temelji na mestih skrhani. Na individualni ravni je seksualnost kraj *par excellence*, kjer človek preseže svojo samoto in odkrije drugega ali ga zavrže; na kolektivni je lahko sredstvo za uveljavljanje moči ali izražanje svoje subjektivitete. Zgodbe, ki gradijo človekovo dojemanje sebe kot seksualnega oziroma erotičnega objekta, se spreminjajo hkrati z družbo, v kateri nastajajo. Seksualnost ne more biti tako nikoli popolnoma avtonomna dimenzija človekovega življenja, ki bi si sama postavljala svoje skrivnostne zakone. Oziroma, kot pravi francoski antropolog Maurice Godelier, »seksualnost je vedno nekaj drugega kot samo seksualnost« (Godelier v Bozon, 2003: 123).

LITERATURA

Alberoni, Francesco (1987): *L'érotisme*. Ramsay, Paris.

Arsenjuk, Luka (2002): »Je seks spet in?«. *Ekran*, 5-6, str. 14-17.

Bataille, Georges (1957): *L'érotisme*. Editions de Minuit, Paris.

Baudry, Patrick (1997): *La Pornographie et ses images*. Armand Colin, Paris.

Bauman, Zygmunt (1999): »On Postmodern Uses of Sex«. V: Mike Featherstone (ur.): *Love and Eroticism*. Sage Publications, London, Thousand Oaks in New Delhi, str. 19-33.

Beck-Gernsheim, Elisabeth (1999): »On the Way to a Post-Familial Family – From a Community of Need to Elective Affinities«. V: Mike Featherstone (ur.): *Love and Eroticism*. Sage Publications, London, Thousand Oaks in New Delhi, str. 53-70.

Bourdieu, Pierre (1998): *La domination masculine*. Seuil, Paris.

Bouquet, Stéphane (2001): »L'énergie du désir«. *Les Cahiers du cinéma*, 556, str. 104-105.

Bozon, Michel (2003): *Sociologie de la sexualité*. Nathan Université, Paris.

Breillat, Catherine (2001): *Pornocratie*. Denoël, Paris.

Breillat, Catherine, Denis, Claire (1999): »Le ravissement de Marie. Dialogue entre Catherine Breillat et Claire Denis«. *Les Cahiers du cinéma*, 534, str. 42-47.

Corbin, Alain (1991): »La Petite Bible des jeunes époux«. V: Georges Duby (ur.): *Amour et sexualité en Occident*. Seuil, Paris, str. 235-247.

Dadoun, Roger (2003): *L'érotisme*. Presses Universitaires de France, Paris.

Elias, Norbert (2000): *O procesu civiliziranja*. Prvi zvezek. *cf, Ljubljana.

Foucault, Michel (2000): *Zgodovina seksualnosti*. 1.del: *Volja do znanja*. Škuc, Ljubljana.

Freud, Sigmund (1995): *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. Škuc, Ljubljana.

Giddens, Anthony (2000): *Preobrazba intimnosti*. *cf, Ljubljana.

Guerrand, Roger-Henri (1991): »Haro sur la masturbation!«. V: Georges Duby (ur.): *Amour et sexualité en Occident*. Seuil, Paris, str. 299-308.

Illouz, Eva (1999): »The Lost Innocence of Love: Romance as a Postmodern Condition«. V: Mike Featherstone (ur.): *Love and Eroticism*. Sage Publications, London, Thousand Oaks in New Delhi, str. 161-186.

Jong, Erica (1973): *Fear of Flying*. Signet Books, New York.

- Jousse, Thierry (1999): »Les mystères de l'organisme«. Les cahiers du cinéma, 534, str. 38-42.
- Joyard, Olivier (2002): »Sexe. La prochaine frontière du cinéma«. Les Cahiers du cinéma, 534, str. 10-12.
- Laqueur, Thomas (1990): Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud. Harvard University Press Cambridge, Massachusetts in London.
- Lawrence, David Herbert (1988): Ljubimec lady Chatterley. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Lebigre, Arlette (1991): »La longue marche du divorce«. V: Georges Duby (ur.): Amour et sexualité en Occident. Seuil, Paris, str. 249-256.
- Le Goff, Jacques (1991): »Le refus du plaisir«. V: Georges Duby (ur.): Amour et sexualité en Occident. Seuil, Paris, str. 177-191.
- Marzano, Michela (2003): La pornographie ou l'épuisement du désir. Buchet/Chastel, Paris.
- McLaren, Angus (1999): Twentieth-century Sexuality. A History. Blackwell Publishers Ltd, Malden in Oxford.
- Milek, Vesna (2003): »Med ljubljenjem nihče ne govori preveč. Intervju s Patricem Chereaujem«. Delo, Sobotna priloga. 6. september, str. 24-25.
- Millet, Catherine (2001): La Vie sexuelle de Catherine M. Seuil, Paris.
- Parker, Richard (1991): Bodies, Pleasures, Passions. Sexual Culture in Contemporary Brazil. Beacon, Boston.
- Pintarič, Miha (2001): Trubadurji. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Segal, Lynne (1997): »Sexualities«. V: Katherine Woodward (ur.): Identity and Difference. Sage Publications, London, Thousand Oaks in New Delhi, str. 183-238.
- Sot, Michel (1991): »La genèse du mariage chrétien«. V: Georges Duby (ur.): Amour et sexualité en Occident. Seuil, Paris, str. 193-205.
- Švab, Alenka (2002): »Divided We Stand – teme in dileme študij spolov«. V: Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja (ur.): Cooltura. Uvod v kulturne študije. ŠOU, Ljubljana, str. 195-210.
- Štefančič, Marcel jr. (2001): »Dan žena. Porno art, politika simulacije & retaliacija«. Ekran, 9-10. str. 40-48.
- Valentinčič, Mateja (2001): »Romanca ali ženska, ki govori...in piše«. Ekran, 3-4, str. 32-34.
- Vasse, David (2004): Catherine Breillat. Un cinéma du rite et de la transgression. ARTE Editions in Editions Complexe, Issy-les Moulineaux in Bruxelles.

Veyne, Paul (1991): »L'homosexualité à Rome«. V: Georges Duby (ur.): *Amour et sexualité en Occident*. Seuil, Paris, str. 69-77.

Veyne, Paul (1991): »Les noces du couple romain«. V: Georges Duby (ur.): *Amour et sexualité en Occident*. Seuil, Paris, str. 165-175.

Weeks, Jeffrey (2002): *Sexuality*. Routledge, London in New York.

Weeks, Jeffrey (1999) »The Sexual Citizen«. V: Mike Featherstone (ur.): *Love and Eroticism*. Sage Publications, London, Thousand Oaks in New Delhi, str. 35-52.

Wolf, Naomi (1991): *The Beauty Myth*. Vintage, London, New South Wales, Auckland, Parktown.

Wouters, Cas (1999): »Balancing Sex and Love since the 1960s Sexual Revolution«. V: Mike Featherstone (ur.): *Love and Eroticism*. Sage Publications, London, Thousand Oaks in New Delhi, str. 187-214.